

KORUMA SORUMLULUĞUNUN GELECEĞİNE YÖNELİK ÜMİTLER: KENYA'DA KORUMA SORUMLULUĞU BAŞARISI*

***Selma YAKUT**

Öz

Bu çalışmada devlet içi çatışmalar karşısında insan hakları, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında çözümsüz kalan uluslararası hukuka müdahale hakkının dahil edilmesini savunan insani müdahalenin halefi koruma sorumluluğu (R2P-Responsibility to Protect) yaklaşımının ve sorunlu yönlerini tamamlamaya çalışan korurken sorumluluk, sorumlu koruma ve odak noktaları girişimleri gibi açılımlarının başarısını analiz etmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümde yaklaşımların yasallık zemininin zayıflığı, içeriğindeki eksiklikler ve kötü uygulamaların meşruiyeti zayıflatarak uluslararası hukuk ve teamül oluşumunu nasıl engellediği görülmektedir. Bununla birlikte, yaklaşımın meşruiyeti açısından hala gidilecek uzun bir yol olsa da BM kararları, bildirgeler, raporlar ve mahkeme kararlarında sıklıkla yer verilmesi, hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonların yoğun çalışmaları ve başarılı müdahale uygulamaları geleceğe yönelik ümitleri yeşertmektedir. Bu bağlamda ikinci bölümde yaklaşımın gelişimi konusunda beklentileri yükselten 2007 Kenya iç çatışmalarına önleme safhasında uluslararası toplumun hızlı ve koordineli diplomatik müdahalesinin başarısı analiz edilecektir. Bu çalışmanın Türkçe literature katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Korurken Sorumluluk, Sorumlu Koruma, Uluslararası Hukuk

HOPES FOR THE FUTURE OF THE RESPONSIBILITY TO PROTECT: SUCCESS OF RESPONSIBILITY TO PROTECT IN KENYA

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the success of humanitarian intervention's successor responsibility to protect approach and its initiatives trying to complement problematic aspects such as responsibility while protecting, responsible protection and focal points advocating for the inclusion of the right to intervene in international law, which remains unsolved in the protection of human rights and international peace and security in the face of internal conflicts. In the first part of the study, it is seen that the weakness of the legality ground of the approaches, the deficiencies in their content and bad practices how prevent the formation of international law and custom law by weakening the legitimacy. However, although there is still a long way to go in terms of the legitimacy of the approach, the frequent inclusion of UN resolutions, declarations, reports and court decisions, the intensive work of intergovernmental and non-governmental organizations and successful intervention practices raise hopes for the future. In this context, in the second part, the success of the international community's rapid and coordinated diplomatic intervention in the prevention phase of 2007 Kenyan internal conflicts, which raised expectations about the development of the approach, will be analyzed. It is hoped that this study will contribute to Turkish literature.

Keywords: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Responsibility while Protecting, Responsible Protection, International Law

* Bu makale Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi kapsamında Doç. Dr. Zerrin SAVAŞAN danışmanlığında yazdığım “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu: Meşruiyet Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmamdan türetilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, selmayakut08@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-7509-4505

Cite as/ Atıf: Yakut, S. (2021). Koruma Sorumluluğunun Geleceğine Yönelik Ümitler: Kenya'da Koruma Sorumluluğu Başarısı. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9 (1), 132-184.

Received/Geliş: 4.12.2020

Accepted/Kabul: 19.12.2020

Giriş

İnsani müdahale (humanitarian intervention) ve koruma sorumluluğu (R2P-responsibility to protect) yaklaşımları kapsamında yapılan müdahaleler sivilleri ve masum insanları çektikleri büyük acı ve ölümlerden kurtarmak gibi ulvi amaçları bakımından etik meşruiyete sahip olmasına rağmen temel uluslararası hukuk normları olan devlet egemenliğinin üstünlüğü, kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama normlarını ihlal etmeleri bakımından uluslararası hukukla çelişkili bazı noktaları vardır. R2P geniş çaplı ve sistematik insan hakları ihlallerinin sıklıkla vuku bulduğu günümüz uluslararası sisteminde barış ve güvenliğin sağlanması için devlet içi çatışmalarda sivillerin korunması amacıyla müdahale hakkını uluslararası hukuka dahil etmeye çalışarak Westphalian egemenliğe meydan okumaktadır. Bu noktada insani müdahale ve R2P yaklaşımlarının savunucuları ile karşıtları arasında süregelen tartışmalar meşruiyet zemininin oluşup oluşmadığına odaklanmaktadır.

İnsani müdahale, koruma sorumluluğu ve onun korurken sorumluluk, sorumlu koruma ve odak noktaları girişimleri gibi açılımlarının uluslararası hukuka aykırı olduğu ve meşruiyetin sağlanması için hala gidilecek çok uzun bir yol olduğu aşıkardır. Bununla birlikte, R2P'nin normatif anlamda insani müdahaleye oranla daha güçlü bir zemine sahip olduğu ve zamanla içeriğindeki eksikler tamamlandıkça ve sorunlu yönler düzeltildikçe uluslararası hukukta yer edinme potansiyelinin bulunduğu da bir gerçekliktir. Çeşitli BM kuruluşlarının kararları, bildirgeleri ve raporları, yerel, bölgesel ve uluslararası mahkeme kararları, hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonların çalışmaları ve başarılı müdahale uygulamaları geleceğe yönelik ümitleri yeşertmektedir. Bu bağlamda uluslararası toplumun 2007 Kenya iç çatışmalarına önleme safhasında hızlı ve koordineli diplomatik müdahalesinin başarısı yaklaşımın gelişimi konusunda beklentileri yükseltmiştir.

Bu çalışmada R2P yaklaşımının bir uluslararası hukuk normu ya da teamül hukuku normu olup olmadığı ve Kenya diplomatik müdahalesinin normatif yapılanmaya katkısının ne olduğu tartışılmaktadır. Bu kapsamda yaklaşımın geleceğine ışık tutmak için öncelikle mevcut durumu meşruiyet bağlamında değerlendirilmekte ve 2007 Kenya seçimlerinde yaşanan iç çatışmalar karşısında uluslararası toplumun uyguladığı başarılı diplomatik müdahalenin R2P'nin gelişim sürecine katkısını analiz

edilmektedir. Bunun için BM Antlaşması ve diğer uluslararası antlaşmalar, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmeleri, BM kararları, bildirgeler, raporlar, mahkeme kararları, hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonların çalışmaları ve müdahaleye konu olan insani krizler karşısında uluslararası toplumun uygulamaları ele alınmaktadır. Yaklaşımların meşruiyet zemininin zayıflığı, içeriğindeki eksiklikler, kötü uygulamalar ve istismar durumlarının meşruiyeti zayıflatarak uluslararası hukuk ve teamül oluşumunu nasıl engellediği incelenmektedir.

Çalışmanın ilk kısmında insani müdahale, R2P ve türevlerinin tanımı, TWAIL bakış açısı, yaklaşımının savunucuları ve karşıtları tarafından öne sürülen temel argümanlar, yaklaşımın mevcut durumu ve uygulamaların etkisi üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Yaklaşımın yasallık zemininin zayıflığı, içeriğindeki eksiklikler ve kötü uygulamalar ve istismar durumlarının meşruiyeti zayıflatarak uluslararası hukuk ve teamül oluşumunu nasıl engellediği ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında ise Kenya'da 2007 ve 2013 seçimlerinde patlak veren iç çatışmaların altında yatan temel nedenler, uluslararası toplumun R2P yaklaşımı altında yürüttüğü önleme girişimleri, müdahalenin başarılı olmasının ana nedenleri, müdahaleyi teşvik eden diğer motivasyonlar, müdahalenin önemi ve sonuçlarının R2P üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

1. İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu (R2P) Yaklaşımları

İnsani müdahale yaklaşımı bir devlette uluslararası kabul görmüş insan haklarının geniş çaplı ihlalleri ve kabul edilemez boyuttaki şiddet olayları yaşanması durumunda, devlet yönetimi bu ihlalleri sona erdiremez ya da sona erdirmek istemezse; bu devlete karşı bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt tarafından; kendi vatandaşlarını koruma amacı gütmeyen; hedef devletin halklarının insan haklarının yaygın ve ağır ihlallerini, acılarını önlemek, hafifletmek ve ya durdurmak öncelikli amaçlarını güderek; yerel bir otoritenin, bölgesel bir organizasyonun ya da BM'nin rızasını alarak ya da almayarak; müdahale edilen devletin yönetimini hedef alarak iç

işlerine zorlayıcı biçimde karışılması, askeri güç kullanılması ya da askeri güç kullanma tehdidinde bulunulmasıdır.¹

R2P yaklaşımı devletin soykırım, savaş suçu, insanlığa karşı ağır suçlar ve etnik temizlikten halkını koruma sorumluluğudur. Devlet bu sorumluluğunu yerine getirmekte yetersiz ya da isteksiz davranırsa, uluslararası toplumun Güvenlik Konseyi kanalı ile müşterek kuvvet kullanımını da içeren tedbirler alacak şekilde sorumluluk üstlenmesi beklenir. Burada aşamalı olarak üç sütunlu sorumluluk söz konusudur. Birinci sütunda öncelikli sorumluluk devlete aittir. Ancak devletin isteksiz ve yetersiz olması halinde ikinci sütunda uluslararası toplumun ilgili devletin sorumluluk üstlenme kapasitesini geliştirmeye yardım etme sorumluluğu doğar. Üçüncü sütunda ise uluslararası toplumun askeri önlemler dahil zorlayıcı önlemler olarak koruma sorumluluğu üstlenmesi beklenir. Uluslararası toplum, koruma sorumluluğunu yalnızca tepki gösterme yoluyla değil, önleme ve yeniden inşa etme boyutlarını da içerecek şekilde, insani müdahalenin sorunlarına çare olan belirli kriterler çerçevesinde uygulamalıdır. Bunlar haklı savaş doktrini, örf ve adet hukuku ve insani müdahale geleneğinden gelen haklı sebep, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme beklentisi kriterlerinin geliştirilip günümüz koşullarına uyarlanmış halidir.² R2P yaklaşımı egemenlik kavramının sadece hak değil aynı zamanda sorumluluklar da içerdiğini, topraklarını koruma hakkının yanı sıra vatandaşlarını da önlenebilir felaketlerden koruma yükümlülükleri olduğunu hatırlatır.³ Egemenliği uluslararası hukuk sisteminin önceli olarak kabul etmeyip, uluslararası hukuk tarafından devlete verilen bir özerklik olarak görür. Bir devletin kendi halkını koruma konusunda başarısız olmasının tespiti durumunda iç işlerine müdahale etmeme ilkesi kapsamında egemen haklara sahip olmaya devam edemeyeceği ve bu durumda BM'nin Güvenlik Konseyi kanalıyla uluslararası toplum adına kuvvet kullanımını da içeren tedbirler alma sorumluluk ve yetkisine sahip

¹ Gül Seda Acet, "Uluslararası Hukukta Teamül Olarak İnsani Müdahale", **International Journal of Academic Value Studies**, Vol.3, No:13, 2017, pp. 446 <https://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uId=56777&ioM=Paper&previe w=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks>, 11.11.2020,

² Cenap Çakmak, Cansu Atılgan, Esra Eroğuz, "Devlet Egemenliğinde Kuvvet Kullanmada Dönüşüm: İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:71, 2016, s. 35

³ Azime Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram", **NEÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.1, Sayı:1, 2012, s. 207

olduğunu savunur. Devletlerin kendi vatandaşlarının insan haklarını korumakta başarısız ve isteksiz olması durumunda Güvenlik Konseyi kararı ile uluslararası toplumun müdahale etmesinin önünü açar.⁴

2011'de Brezilya tarafından önerilen korurken sorumluluk kavramı R2P'nin üç temel sütununun kronolojik sıralanması gerektiğini vurgular, karar alma prosedürlerine ve hesap verebilirlik mekanizmalarına odaklanır, izleme ve hesap verebilirlik gibi bazı ilkeleri dahil eder.⁵ Uygulama için hukuki ve siyasi kuralların ve prosedürlerin oluşturulması, insancıl hukukun sivillerin korunması ve kuvvet kullanımı ikilemini ortadan kaldırmak için önleyici mekanizmaların önceliklendirilmesi ve uygulamada ihtiyatlılığı artırmak için hesap verebilirlik önlemlerinin desteklemesi öngörülür.⁶ Kuvvet kullanımına Güvenlik Konseyi veya istisnai durumlarda Genel Kurul'un yetki vermesi; müdahalenin amaçlarının Güvenlik Konseyi yetkisi ile sınırlanması ve Konsey tarafından izlenmesi; önleyici diplomasinin öncelikli olması, önce birinci ve ikinci sütunlar kapsamındaki önlemlerin, sonra üçüncü sütun altındaki askeri olmayan tüm barışçıl seçeneklerin tüketilmesi, tepki adımlarının kronolojik sırayla atılması; askeri harekatta verilen görevin lafzına ve ruhuna, uluslararası hukuka ve insancıl hukuka uygun araçlar ve yöntemler kullanılması; kuvvet kullanımının rasyonel, orantılı ve belirlenen hedeflerle sınırlı olması; müdahaleye ulusal makamların nüfuslarını soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı suçlardan korumayı açıkça başaramadığı durumlarda izin verilmesi; müdahale yetkisi verilenlerin hesap verebilirliğinin sağlanması; yetki süresince bu ilkelerin

⁴ Bülent Şener, "İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Soğuk Savaş Sonrası Devlet Egemenliğine Yetkisiz Müdahalelerin Ahlaki, Hukuki ve Siyasal Boyutları", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt.6, Sayı: 1, 2017, s.1-31, s. 161-165 / Ayşe Füsün Arşava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XV, Sayı: 1, 2011, s. 101 / Telli, a.g.m., s. 207-209 / Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.XX, Sayı:2, 2016, s. 441

⁵ Eduarda Passarelli Hamann, "NOREF Policy Brief The Protection Of Civilians İn Armed Conflict and Brazil's "Responsibility While Protecting", Norwegian Peacebuilding Research Centre, Policy Brief, October 2012, s.5

⁶ Andrés Serbin, Andrei Serbin Pont, "Brazil's Responsibility while Protecting: A Failed Attempt of Global South Norm Innovation?" (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/281438900_Brazils_Responsibility_while_Protecting_a_failed_attempt_of_Global_South_norm_innovation/link/55e6f16508ae6cf8e133d76c/download, 01.08.2020, s. 175- 176

uygulanışının izlenmesi ve değerlendirilmesi için prosedürler geliştirilmesi gerektiği savunulur.⁷

Çin'in 2012'de geliştirdiği sorumlu koruma kavramı R2P'nin üçüncü sütununu yeniden yorumlar. Çin hedefi sivilleri koruma olduğu için sonuçlarına yeterince bakılmayan R2P'nin iktidar değiştirmek için kötüye kullanılabileceğini vurgular. Libya müdahalesinin kötü sonuçlarından hareketle R2P yaklaşımının uluslararası ilişkilere gereksiz kaos getirdiğini iddia eder. Sorumlu koruma Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahale kararı alma sürecine ilişkin kriterler ve yönergeler önerir. R2P'nin diğer stratejik hedefler için paravan olarak kullanılma riskini azaltmak için her eylemin yeterince izlenmesi ve denetlenmesi gerektiğini savunur. İstismarı önlemek amacıyla koruma sorumluluğunun üçüncü sütunu altında rızaya dayalı olmayan zorlayıcı önlemler uygulamayı yetkilendirmenin sıkılaştırılmasına odaklanır. Doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme beklentisi kriterleri üzerine yorum katkısı, askeri müdahaleyi izleme ve denetleme mekanizmaları, yeniden inşa için müdahale sonrası sorumluluk gereklerine değinir.⁸

2010'da Danimarka ve Gana hükümetleri, International Coalition for the Responsibility to Protect) ve Global Centre for the Responsibility to Protect desteğiyle iyi uygulamaları tartişmak ve hükümetlerin uygulama kapasitelerinin ve farkındalıklarının artırılmasına dair strateji oluşturmak amacıyla Koruma Sorumluluğu Odak Noktaları girişimini başlatmıştır. Avustralya ve Kosta Rika da bu girişime katılmıştır. 2011'de kitlesel zulmü önlemek ve durdurmak için hükümetler arası koordinasyonu iyileştirmek ve devletlerin koruma sorumluluğu uygulama kapasitesini artırmak amacıyla otuz bir ülke Küresel Koruma Sorumluluğu Odak Noktaları Aę'ını kurmuştur. Aę, Mayıs 2011'den beri her yıl toplanmaktadır. Bu girişime AB ve Afrika Devletleri Organizasyonu da üyedir. Aę, güçlü bölgesel organizasyonların

⁷ James Pattison, "The Ethics Of 'Responsibility While Protecting': BRAZIL, The Responsibility To Protect, and Guidelines For Humanitarian Intervention", Working Paper, University of Manchester, Manchester, 2013, s. 18-19 / Serbin, Serbin Pont, a.g.m., s.173-176 / Hamann, a.g.m., s.2

⁸ Andrew Garwood Goower, "China's Responsible Protection" Concept: Reinterpreting the Responsibility to Protect (R2P) and Military Intervention for Humanitarian Purposes", **Asian Journal of International Law**, Vol.6, NO:1, 2016, pp. 2-3-13-14-15 / Ruan Zongze, "Responsible Protection: Building a Safer World", **China International Studies**, Vol. 19, No:2, 2012 / Ramesh Thakur, "A Chinese version of Responsible Protection", (Çevrimiçi) <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2013/11/01/commentary/world-commentary/a-chinese-version-of-responsible-protection/>, 10.03.2020, s.1

yokluğunda, bölge ülkeleri arasında koordinasyon kurabilir, bilgi paylaşımı ve seçenekleri tartışmada etkili bir ilk temas noktası olabilir, BM Sistemi, Soykırımı Önleme ve Koruma Sorumluluğu Ofisi ve diğer ilgili ofislerle işbirliği geliştirebilir.⁹

1.1. Karşıtlar ve Taraftarların Temel Tartışmaları

İnsani müdahale, R2P ve türevlerinin pek çok açıdan tartışmalı olmasının altında yatan temel neden uluslararası hukukta henüz tanımlanmamış olmalarıdır. R2P, BM Antlaşması'nın VII. bölümüne istinaden Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ile uygulandığı için uluslararası hukuka nispeten daha uygun hale getirilmiştir. Ancak formal zemin güçlü olmasına rağmen yasallık durumu söz konusu değildir. Kavramların içerisinde insani amaçlar olsa da müdahale eyleminin bulunması ana sorunlardandır. Müdahale açısından tehdit, kuvvet kullanımı ya da diğer yöntemlerin ne olduğu, amaçların ne olduğu, hedef devletin, halkın ve uygulayıcı aktörlerinin kim olduğu, korunması amaçlanan temel insan haklarının neler olduğu, ihlaller ve şiddetin boyutunun hangi eşik değere ulaştığında müdahale yapılması gerektiği, yerel otoritenin rızasının ya da BM rızasının gerekli olup olmadığı gibi konular tartışma unsurudur.

R2P yaklaşımının savunucularına göre insan hakları hareketlerindeki artış, milliyetçi ve ayrılıkçı grupların self-determinasyon isteklerinin yükselmesi, mülteci sayısındaki hızlı artış, ekonomik bağımsızlıkla ilgili gelişmeler ve ulus-üstü sorunlardaki artış yaklaşımları giderek daha sık gündeme getirip hukuki statülerini yeniden tartışmaya açmıştır. İnsan haklarının yükselmesine paralel olarak egemenliğin bireyin insan hakları ve güvenliğini tehdit eder yapısı zayıflamıştır. Halkını korumayan egemenin toplumu temsil etme yetisini kaybetmesi yönünde uluslararası politikaya ve uluslararası hukuka baskılar artmıştır. Devletin vatandaşların güvenliğini ve refahını sağlama sorumluluğu ön plana çıkmıştır. Sistemik, ağır ve yaygın insan hakları ihlalleri iç mesele olmanın ötesinde görülerek müdahale etme eğilimi artmıştır. İnsani müdahalenin uluslararası düzenin korunmasında önemli bir araç olarak uluslararası

⁹ Global Centre for the Responsibility to Protect; "National R2P Focal Points Recommendations", (Çevrimiçi) https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2020/01/recommendations_r2p-focal-points.pdf, 01.08.2020, s. 3-4-5

hukukun dışında bırakılmaması gerektiği savunulmuştur. İç çatışmalarda insan haklarının ağır ihlalleri karşısında çözümsüz kalan uluslararası hukukun yenilenmesi gerektiği ileri sürülmüştür. R2P yaklaşımının ortaya çıkışıyla iç işlerine müdahale etmeme ve kuvvet kullanma ilkeleri nedeniyle yaşanan müdahalesizliklerin meşruiyeti ve hukukiliği tartışılır olmuştur. İç işlerine müdahale etmeme ilkesinin egemenliğin kalkması olarak kullanılması sonucunda artan yoğun ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında uluslararası toplumun nasıl tepki vermesi gerektiği sorusuna yanıt olarak, egemenliğin tanımı ve anlamı değişmeden sorumlu egemenlik kavramı ile başarılı bir açılım yaratılmıştır.

R2P yaklaşımı ihtiyaca cevaben uluslararası hukukta yer edinme yönünde ilerlemektedir. BM Antlaşması, insan hakları hukuku ve insancıl hukuk alanlarında yapılan uluslararası sözleşmeler, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları, bildirgeleri ve raporları, UCM ve UAD mahkeme kararları yaklaşımın meşruiyet zeminini geliştirmiştir. Ancak henüz bir hukuk kuralı olarak tüm uluslararası toplumu temsil eden bir statüye ulaşmamıştır. Mevcut uluslararası hukuk kaynakları yaklaşımın genel kabul görmesi için yeterli yasallık zeminini sağlamamıştır. Çünkü yaklaşım UAD sözleşmesinin 38. maddesinde uluslararası hukuk kaynakları olarak tanımlanan uluslararası anlaşmalar, yapılageliş kuralları ve genel hukuk ilkelerinden herhangi birine bir hüküm olarak girmemiş ve açıkça tanımlanmamıştır. Üzerinde uzlaşılmış tanım, kapsam, sınır ve unsurlar oluşmamıştır. Bunun da ötesinde, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkeleri yaklaşımın uygulanmasının önünde büyük hukuki engel teşkil etmektedir. Yaklaşımın bu yasallık sorununu aşarak uygulanabilmesi için BM Antlaşması, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin hükümlerine başvurulmaktadır. Bu kaynaklar yaklaşımın savunucuları ve karşıtları tarafından dar ya da geniş yorumlanarak argümanlar için dayanak gösterilmektedir.¹⁰

R2P taraftarları argümanlarında hem uluslararası antlaşmalara hem de örf ve adet hukuku kuralları tarafından oluşturulan meşruiyete dayanırlar.¹¹ Yasallık açısından

¹⁰ Soner Karagül, Çağrı Emir Demirbaş, "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir Müdahalesizlik Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt.15, Sayı:30, 2017, s. 491

¹¹ Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 24-25 / Şener, a.g.m., s. 166 / Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s. 103-104 / Ahmet Özdemir, "Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma sorumluluğu", (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287072>, 9.04.2017, s. 89

BM Antlaşması ile insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin maddelerini dar ya da geniş yorumlayarak ve kavramları esneterek hukuki temel sağlamaya çalışırlar. Karşıtlar, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinin siyasetçileri, akademisyenleri ve hukukçuları, yaklaşımın uluslararası hukukta yeri olmadığını ve antlaşma hükümlerinin dar ya da geniş yorumlanarak manipüle edildiğini savunurlar.¹² Örneğin, BM Örgütü 2(1). maddesi uyarınca üye devletlerin egemen eşitliği esasına uygun şekilde kurulmuştur. Genel Kurul'un 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 (XX) sayılı Devletlerin İç İşlerine Karışmanın Yasaklanması ve Bağımsızlık ve Egemenliklerinin Korunması Bildirisi ve 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı kararıyla düzenlenen Devletler Arasında Dostane İlişkiler Kurmaya ve İşbirliği Yapmaya Dair Uluslararası Hukuk Bildirisi ile bir devletin iç meselelerine başka uluslararası hukuk sükülerinin karışması yasaklanmıştır. BM Antlaşması'nın 2(7). maddesi de bir devletin başka bir devletin iç işlerine karışması açıkça yasaklamıştır. BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü örgüte herhangi bir devletin iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermez ve üyelerini bu tür konuları çözmek için zorlayamaz. Ayrıca BM Antlaşması'nın 2(4). maddesi ile kesin ve evrensel şekilde kuvvet kullanımı yasaklanmıştır. Kuvvet kullanımı hakkı yalnızca BM'ye tanınmış ve müşterek güvenlik çerçevesinde meşru müdafaa hakkı hariç devletlerin münferit kuvvet kullanımı yasaklanmıştır. Kuvvet kullanımı yasağının istisnaları devletin iç işlerine giren meseleleri kapsamadığından devlet içi meselelerle ilgili kuvvet kullanımı uluslararası hukuka aykırıdır. 2(4). ve 2(7). maddeleri altında devlet içindeki ağır, sistematik ve yaygın insan hakları ihlalleri müdahale için yeterince hukuki gerekçe oluşturmaz.¹³

2(4). ve 2(7). maddelerini dar yorumlayanlara göre bu yaklaşımların altında yapılan müdahaleler yasaklanmamıştır. Çünkü BM Antlaşması'nın VII. bölümünde öngörülmüş zorlama tedbirleri uygulanacak haller istisna olarak tanımlanmıştır. 39., 41. ve 42. maddelerden hareketle uluslararası barış ve güvenliğinin bozulmasına yönelik

¹² Özhan Hancılar, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale", *Çankaya University Journal of Law*, Cilt.7, Sayı:2, 2011, s. 119-120

¹³ Hasan Duran, "Yeni Bir Müdahale Şekli İnsani Müdahale", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.6, Sayı:1, 2001, s. 89

bir tehdidin varlığında kuvvet kullanımı istisnaları uygulanabilir. Güvenliğinin sağlanmasından sorumlu devlet kamu otoritesi çöktüğü için halkını korumakta yetersiz kalırsa, 2(4). ve 2(7). maddeleri işlemez hale gelir ve müşterek güvenliği temsilen Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı tedbir alma ve kuvvet kullanma yetkisi doğar. Bu şartlar altındaki müdahale uluslararası hukuka aykırı olmaz.¹⁴

BM Antlaşması'nın 1., 55., 56. maddelerinin, insan hakları ihlallerine karşı devletin ve Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmediği durumlarda, insani müdahale ve R2P yaklaşımlarının hukuki çerçevesini çizdiği ve 2(4). ve 2(7) maddelerinin istisnasını oluşturduğu savunulur.¹⁵ Bu maddeler ışığında soykırım, etnik temizlik, kitlesel ölüm, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları karşısında, devlet sorumluluğunu yerine getirmese uluslararası toplumun koruma sorumluluğu üstlenmesi gerektiği ileri sürülür.¹⁶ 1. maddede temel insan haklarına ve özgürlüklerine saygının güçlendirilmesi ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında işbirliği amaçlanmıştır. Bu madde uyarınca insan hakları iç mesele olarak görülemez.¹⁷ 55. madde ile ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesinin kolaylaştırılması hedeflenmiştir.¹⁸ 56. maddede bu amaçlara ulaşmak için BM üyelerinin birlikte ya da ayrı ayrı örgütle işbirliği içinde hareket etmeyi taahhüt ettikleri hükme bağlanmıştır. Bu maddeler dar yorumlanırsa insan hakları ihlallerine karşı ne yapılması gerektiğini açıklamaz ama geniş yorumlanırsa BM amaçlarından olan insan haklarının korunması için kuvvet kullanımına izin verir. Burada sorun Güvenlik Konseyi'nin veto ile bloke olmasından

¹⁴ Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, "BM Antlaşması", (Çevrimiçi) http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf, 21.11.2018, s. 5-6 / Cenap Çakmak, Atılgan, Eroğuz, a.g.m., s. 13-20 / Hancılar, a.g.m., s. 104-105-120

¹⁵ Kamu Denetçiliği Kurumu, "BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Statüsü", (Çevrimiçi) <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 21.11.2011 / Zerrin Ayşe Öztürk, "İnsani Müdahale Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?", **21. Yüzyıl**, Cilt.2, Sayı:30, s.25 / Hancılar, a.g.m., s. 116

¹⁶ Şener, a.g.m., s. 157 / Kamu Denetçiliği Kurumu, a.g.e.

¹⁷ Melda Sur, "BM Örgütünün Gelişimi ve Geleceği", (Çevrimiçi) <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/10-Melda-SUR.pdf>, 10.02.2018, s. 2539 / Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 4-5

¹⁸ Zeynep Selin Acar, "Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO'nun Kosova Müdahalesi ve Koruma sorumluluğu Kavramı", **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.6, Sayı:1, 2015, s. 116 / Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 17-18

kaynaklanır. Hareketsizlik, gecikme, seçicilik, keyfiyet, çıkarıcılık gibi sorunlar karşısında müdahaleyi yetkilendirecek alternatif bir otorite gereği ortaya çıkar.¹⁹

BM Antlaşması'nın 52., 53. ve 54. maddelerine göre Antlaşma'nın hiçbir hükmünün örgütün amaç ve ilkeleri ile bağdaşma şartıyla, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin konularda bölgesel örgütlerin ve bölgesel anlaşmaların varlığına engel olmadığı ve Güvenlik Konseyi'nin gerekirse zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da bölgesel kuruluşlardan yararlanabileceği savunulur.²⁰ 53. madde uyarınca Güvenlik Konseyi gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel örgütleri askeri operasyon için yetkilendirilebilir. Acil durumlarda 53. maddeye istinaden Güvenlik Konseyi onayının müdahale başladıktan sonra da alınabileceği ileri sürülür ancak bu durum uluslararası toplumun emrivakiyle zor durumda bırakabileceği endişesini doğurur. Yeterince net olmayan bu maddelere dayanarak Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan yapılan Afrika Birliği, NATO, AB ve OAS müdahalelerinin meşruiyeti karşıtlar tarafından farklı yorumlanarak aşındırılır.²¹

142

Genel Kurul'un 9 Aralık 1948 260 (III) sayılı kararı ile kabul edilen Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin soykırımı yasaklayan jus cogens emredici hükümleri insani müdahale ve R2P yaklaşımlarına hukuki temel olarak kullanılmaktadır. Bu sözleşme erken koruma sorumluluğu emsali olarak gösterilir. Örf ve adet hukukunda desteklenen soykırım suçunun önlenmesi, işlenmesinin kolaylaştırmaması ve cezalandırılmasında devletlere özel sorumluluk yüklenmiştir. Sözleşmenin 1. maddesi uyarınca taraflar soykırım suçunu önleme ve cezalandırmayı taahhüt eder; 5. maddesi uyarınca sözleşme hükümlerinin uygulanması için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlenirler. Sözleşmede üçüncü taraf devletlere soykırım faillerine karşı müdahale hakkı tanındığı varsayılır. Soykırım suçu iç mesele olmaktan

¹⁹ Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 23

²⁰ Selda Çiftçi, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı", Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birlikleri-V, İstanbul, 2016, s. 493 / Sur, a.g.m., s. 2541

²¹ Emir Abbas Gürbüz, "Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu Çıkmazı", (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/7414152/Uluslararası_Hukukta_Koruma_Sorumluluğu_Çıkmazı, 9.04.2017, s. 6 / Sur, a.g.m., s. 2541 / Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 12-13-17

ve 2(7). kapsamında çıkarılır, devlet egemenliğini dokunulmazlığı kalkar ve uluslararası toplum müdahalesinin önü açılır. Ancak sözleşmede bir devletin diğer devlete münferiden kuvvet kullanımı hakkı açıkça tanımlanmamıştır.²² Ayrıca bu yükümlülük yaklaşımlara hukuki temel sağlasa da uygulamada yetki gibi anlaşılabilir keyfi kullanılmıştır.²³ Bu durum hukuki gelişimi sınırlandırmıştır. Benzer şekilde 2002 tarihli Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda dar kapsamlı da olsa ilk defa R2P yaklaşımı bir uluslararası sözleşmeye girerek uluslararası hukuk normu olmuştur. Antlaşma'nın 4. maddesinde savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırım suçlarının işlenmesi halinde müdahale hakkı verilmiş ve üye devletlere Birlik'ten müdahale yardımını isteme hakkı tanınmıştır. 4. madde R2P için yazılı emsal ve yasal dayanak olarak gösterilse de, bölgesel olması ve üyelerle sınırlı yetkiye sahip olması geleceğe yönelik beklentileri sınırlandırmıştır. Uluslararası hukuk dokümanlarını kapsayıcı değildir ve uluslararası toplumun tamamını bağlamamıştır.²⁴

R2P yaklaşımını savunanlar temel insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin müdahaleyi meşrulaştırıcı gerekçe olarak kullanarak iç işlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin istisnası haline getirmeye çalışırlar. İnsan hakları ve insancıl hukuka ilişkin düzenlenen protokoller, sözleşmeler ve antlaşmalar çerçevesinde, devletlerin bu sözleşmeleri kabulü ile insan haklarının ağır ihlalleri bağlamında müdahaleyi kabul etmiş sayıldığını ve insan hakları ihlallerinden kaynaklı insani trajedi varsa başka bir uluslararası hukuk mekanizmasına gerek olmadığını ileri

²² Hancılar, a.g.m., s. 120 / Adem Ali Eren, Muharrem Gürkaynak, "Mutlak Güç Ya Da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma sorumluluğu", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.2, Sayı:24, 2016, s. 145-146 / The United Nations, "A/RES/ 260 A (III), 9.12.1948, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide",

(Çevrimiçi)https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf, 21.11.2018

²³ Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 12 / Hancılar, a.g.m., s. 120 / Eren, Gürkaynak, a.g.m., s. 145-146 / A/RES/ 260 A (III), 9.12.1948, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide

²⁴ Müge Dalar, "Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013, s. 125 / Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s. 109 / African Union, "Constitutive Act of the African Union", (Çevrimiçi), https://au.int/sites/default/files/treaties/7758-treaty-0021_-_constitutive_act_of_the_african_union_e.pdf, 21.11.2018, s. 6-7

sürerler.²⁵ İnsancıl hukuk birey ve devlete cezai sorumluluk yüklediği için daha güçlü meşruiyet zeminine sahiptir. Birey ve devlet çatışma ve uluslararası suç durumlarında doğrudan ve planlı şekilde yer almamakla yükümlü olduğundan ve uluslararası hukuk önünde eylemlerinden sorumlu tutulduğundan dolayı insancıl hukukun iç çatışmalarda sivilleri koruyacak, zararları önleyecek, azaltacak ve tazmin edecek, hak ve özgürlükleri yeniden tesis edecek bir uluslararası hukuk mekanizması olarak kendiliğinden devreye girip barış ve düzeni yeniden tesis etmesi beklenir.²⁶ Ancak yaklaşımların karşıtlarına göre burada bir haktan bahsedilip, yükümlülükten açıkça bahsedilmediği için müdahale konusunda seçicilik yaşanmaktadır. İnsan haklarını korumak için düzenlenen sözleşmeler de insan hakları ihlallerini önlemek için münferiden kuvvet kullanımına izin veren hükümlere açıkça yer vermemiştir. Bu nedenle R2P kapsamında yapılan müdahaleler insan hakları ve insancıl sözleşmelerine dayandırılarak hukukileştirilemez.²⁷ Bu sözleşmeler büyük devletlerin kendilerine göre şekillendirdiği uluslararası hukuk kaynakları olarak yetersiz kalmıştır.²⁸

R2P yaklaşımının meşruiyet zemininin sağlam olmaması müdahalenin uygulama esaslarının belirsizliğine ve izleme, denetim, cezalandırma gibi mekanizmalardan yoksun olunmasına neden olarak hatalara ya da suistimale yol açabilir. Öte yandan R2P yaklaşımının BM reform çalışmalarına dahil edilerek, mevcut insancıl hukuk sözleşmelerine eklenerek ya da ayrı bir uluslararası antlaşma ile kabul edilerek yasallaşması çözümmüş gibi görünmektedir. Ancak devletler insan haklarına ilişkin

²⁵ Hatice Geyik, “Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlali Nedeniyle Sorumluluğu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.24, Sayı:2, Yıl 2016, s. 64-65 / Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türk Kızılayı, “**Uluslararası İnsancıl Hukuk Sorularınıza Cevaplar**”, Türk Kızılayı-ICRC, Ankara, 2002, s. 14-15 / Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 22 / Tacettin Çalık, “BM Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.2, Özel Sayı, 2015, s. 81/ Adem Ali Eren, Muharrem Gürkaynak, a.g.m., s. 145-146 / Özdemir, a.g.m., s. 89 / Ertuğrul, a.g.m., s. 460 / Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s. 104-118

²⁶ Anıl Çeçen, “**İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk**”, Savaş Yayınları, Ankara, 2000, s. 813-815-820 / Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 10-11-12-20

²⁷ Hatice Geyik, a.g.m., s. 64-65 / Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türk Kızılayı, a.g.e. s. 14-15 / Adem Ali Eren, Muharrem Gürkaynak, a.g.m., s. 145-146 / Özdemir, a.g.m., s. 89 / Ertuğrul, a.g.m., s. 460 / Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s. 104-118

²⁸ Gürbüz, a.g.m., s. 2 / Orkun Sürücüoğlu, “Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.19, Sayı:4, 2017, s. 605 / Özdemir, a.g.m., s. 90-91 / Hancılar, a.g.m., s. 119

emredici hukuk normlarının ihlalinde bile kendi çıkarına göre hareket ederken ve kuvvet kullanımı yasak olmasına rağmen de facto olarak uygulanabilirken, R2P yaklaşımının bir kuvvet kullanımı yasağı istisnası olması, yaklaşımın ulusal çıkar sağlama aracı olarak suiistimal edilmesiyle sonuçlanabilir.²⁹ Bu yasallık ikilemi, yaklaşımın hukuk normu olması için aşılması gereken en büyük engeldir ve uzun vadede aşılması pek mümkün görünmemektedir.

R2P'nin meşruiyet sorununun aşılması için karşıtların ve Üçüncü Dünya'nın şüphe ve eleştirilerinin dikkate alınması, içerik sorunlarının saptanması, sorunları giderecek tedbirler alınması ve uygun mekanizmalar yaratılması gerekir. Bu açıdan Brezilya'nın korurken sorumluluk, Çin'in sorumlu koruma, Danimarka ve Gana hükümetlerinin Koruma Sorumluluğu Odak Noktaları girişimi, TWAIL (Third World Approaches to International Law)'in uluslararası hukuk yaklaşımları ve ILC(International Law Commission)'nun raporları önemli ip uçları içermektedir. Bununla birlikte, bu girişimler geleceğe dair umutları yükseltse de yeterli derinlikte ve detayda meseleye eğilmediğinden ve argümanlarını sürdürmekte yeterli kararlılık sergilemediğinden dolayı R2P'nin üçüncü sütununun normatif dönüşümü engellenmeye devam etmektedir.³⁰

R2P yaklaşımının üçüncü sütununun geleceği hala belirsizdir. Rusya, Çin ve Üçüncü Dünya devletlerinden gelen baskı üçüncü sütunu daha sıkı kısıtlanmış bir koruma sorumluluğu versiyonu ortaya çıkarabilir. Bu durumda sorumlu koruma ve korurken sorumluluk Güvenlik Konseyi vasıtasıyla harekete geçme ve kuvvet kullanmaya ilişkin yasal çerçeveyi değiştirmeyecektir. Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ihtiyacı R2P yaklaşımının üçüncü sütununun merkezinde kalacaktır. R2P yaklaşımı küresel düzeyde gelişemezse, farklı merkezlere, bölgesel veya yerel bir yoruma dayalı olarak farklı alt kümelerinin oluşumu yoluyla kavramın parçalanması da söz konusu olabilir. Nitekim Danimarka ve Gana tarafından başlatılan Odak Noktaları Girişimi bunun bir işaretidir. Ya da R2P'nin üçüncü sütununun daha sıkı bir küresel uzlaşa sağlanmış versiyonu henüz oluşmamışken, alternatif bölgesel alt kümelerin ortaya çıkışının ilk

²⁹ Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 23

³⁰ Andrew Garwood Goower, "China's Responsible Protection" Concept: Reinterpreting the Responsibility to Protect (R2P) and Military Intervention for Humanitarian Purposes", *Asian Journal of International Law*, Vol.6, N0:1, 2016, pp. 27-28

işaretleri de ivme kaybedebilir. Bu durumda R2P yaklaşımının üçüncü sütununa ilişkin daha birçok çelişkili yorum ortaya atılabilir ve bunların hiçbiri küresel uzlaşma oluşturmaya yetecek kadar geniş destek sağlayamayabilir. Böyle bir senaryoda en büyük küresel güçlerden olan Çin'in sorumlu koruma kavramıyla nasıl ilgilendiği yaklaşımın geleceği açısından belirleyici olacaktır.³¹

Örf ve adet hukuku normu oluşumu açısından bugüne kadar yapılagelen müdahale girişimlerine bakıldığında yaklaşımların uluslararası toplum tarafından benimsenerek bir teamül kuralına dönüştürülmesinin önünde engelleyici bazı unsurlar olduğu görülür. Bu engelleyici unsurlar teamül oluşumu için gerekli yeterli nicelikte ve nitelikte deneyim birikiminin olmaması; ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede yeterli destek alınamaması; yeterli kurumsallaşma ve yapılanma olmamasıdır. Ayrıca bu güne kadar BM organlarınca ve çeşitli uluslararası örgütlerce hazırlanan kararlar, bildirgeler, raporlar; hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonlar/STK'ların çalışmaları önemli katkı sağlasa da yaklaşımların bir teamül kuralına dönüşmesi için yeterli olmamıştır.

146

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu kapsamında bugüne kadar müdahaleye konu olan krizlerde uluslararası toplumun seçici, keyfi ve tutarsız yaklaşımı; önleme ve reaksiyon aşamalarında yaşanan gecikme ve yetersizlikler (kaynak, destek, çaba yetersizlikleri vb); yeniden inşa boyutunun eksik bırakılması; doğru amaç, doğru otorite, haklı sebep, orantılılık, olumlu gelişme beklentisi ve son çare kriterlerindeki noksanlar ve hatalar hem teamül oluşumunun önünün tıkanmasına neden olmuştur. Örneğin, doğru amaç bağlamında enerji kaynakları, doğal kaynaklar, ham madde, ulaşım, stratejik konum, ticaret vb. motivasyonların ön plana çıktığı müdahale örnekleri örf ve adet hukuku açısından yaklaşımların hukuki gelişimine ciddi boyutta zarar vermiştir. Özellikle müdahale esnasında sivil halkın ve sivil altyapının zarar görmesi ve çatışmaların alevlenip uzamasıyla insani acıların artması yaklaşımların norm oluşumunu sınırlandırmıştır. Başarılı müdahaleler yaklaşımların meşruiyetine olumlu katkı sağlayarak teamül kuralı oluşumunu ilerletse de Ruanda, Yemen, Libya,

³¹ Aynı yer, s. 27-29

Suriye ve Gürcistan gibi müdahale uygulamalarındaki başarısızlıklar ve istismar durumları teamül oluşumuna engel oluşturmuştur. Kriterler ne kadar netleştirilirse netleştirilsin mevcut hukuk kurallarının bile esnetilerek manipüle edildiği ve güçlü devletlerin zayıf devletleri yönlendirebildiği mevcut düzende böyle bir hukuk kuralının oluşumunun uluslararası sistemin düzenini, istikrarını, dengesini ve güvenliğini bozucu riskler üretme potansiyeline sahip olduğu görülünce, yaklaşımın hukuki gelişimi şüphecilikle sınırlandırılmıştır.³²

R2P yaklaşımına yeterli ulusal, bölgesel ve uluslararası desteğin sağlanamaması, çok sayıda devletin karşıt olması, çekimser kalması ya da çekincelerle şerhli desteklemesi henüz bir örf ve adet hukuku normu oluşmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Kanada, Avusturya, Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve AB üyeleri R2P yaklaşımında işbirliğinde olsalar da Çin, Hindistan, Rusya gibi küresel güçler ile Üçüncü Dünya ülkelerinin şüphecisi ve karşıt yaklaşımları Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tartışmalarında karar alma süreçlerini olumsuz etkileyerek norm oluşumunu kısıtlamaktadır.³³ Devletlerin ulusal çıkarları nedeniyle seçici davranarak birbirilerinin müdahale girişimlerine karşı çıkması sonucu yaklaşımların uygulanması istikrardan yoksun kalmıştır. Çin, Rusya, Hindistan ve Üçüncü Dünya devletleri ile ABD, AB ve NATO üyesi devletler birbirlerinin müdahale taleplerine mütemadiyen karşı çıkmıştır.³⁴ Diğer taraftan büyük devletlerin kendi iç çatışmalarına emsal oluşturma korkusu vardır. Rusya'nın Çeçenistan, İspanya'nın Katalan, Fransa'nın Korsika, İngiltere'nin Kuzey İrlanda ve İskoç, Çin'in Sincan Uygur ve Tibet özerk bölgelerinde etnik çatışmalara sahip olması, müdahalenin hukukileştirilmesi durumunda bu devletlerin kendileri için de müdahale olasılığını yazılı hale getireceğinden, insani müdahaleyi açıkça desteklemezler. Ayrıca diplomatik, ekonomik ve askeri müdahalelerin maddiyat, prestij ve yaşam kaybı maliyeti de yeterli destek sağlanamamasının ana nedenlerindedir.

İnsani müdahale yaklaşımının sadece tepki gösterme ve yanıt verme bakış açısının yanına R2P yaklaşımıyla yeniden inşa ve önleme gibi daha geniş perspektifler

³² Çakmak, Atılğan, Eroğuz, a.g.m., s. 24-25 / Öztürk, a.g.m., s. 25

³³ Alex J. Bellamy, "Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit", *Ethics & International Affairs*, Vol.20, No:2, 2006, s.151-152, aktaran, Sürücüoğlu O.; a.g.m., s. 608 / Öztürk Z. A., a.g.m., s. 25 / Duran, a.g.m., s. 90

³⁴ Şener, a.g.m., s. 169 / Gürbüz, a.g.m., s. 9

eklenmiş; kavramsal çerçeve, yapı ve perspektif değişimleri sağlanmış; iki aşamalı, üç sütunlu ve altı kriterli yapıyla daha objektif, rasyonel ve tutarlı uygulanması amaçlanmış; önleme, reaksiyon, yeniden inşa, doğru amaç, doğru otorite, haklı sebep, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme beklentisi gibi kriterler ve sütunlar oluşturularak müdahale esnasında oluşabilecek insan hakları ihlallerini önleyici kurallar ve çerçeve sağlanmıştır. Fakat içerik yeterince doldurulmadığından müdahaleyi yetkilendirmeye ve meşruluğunu belirlemeye yetecek yeterli yasallık seviyesine ulaşamamıştır. Yaklaşımın içeriğinde bulunan eksikler, yanlışlıklar ve belirsizliklerden kaynaklı yeterli kurumsallaşma ve yapılanma eksikliği örf ve adet hukuku kuralı oluşturma yönünde sınırlandırıcı etki yapmaktadır. Müdahale eşiği ve kriterlerinin, kuvvet kullanımının gerekliliği, uygunluğu ve ölçüsünün, otoritenin ve yöntemlerin belirsizliği, izleme ve denetleme mekanizmalarının yok denecek kadar az olması ve cezalandırma mekanizmalarının zayıf olması gibi sorunsallar meşrulaşma ve hukukileşme sürecinin önündeki en büyük engellerdir.³⁵ Özne, eşik değer ve kapsam bakımından oluşan belirsizlikler sonucunda tartışmalar uzadığı ya da tıkanıdığı için uluslararası toplumun koruma sorumluluğu zamanında devreye giremeyince insani acılar artmaktadır. Önleme, reaksiyon ve yeniden inşa sütunlarının uygulanmasında yaşanan gecikmeler, acelecilik ya da tıkanıklıklar sonucu yaşanan olumsuzluklar yaklaşımların meşruiyetini azaltmaktadır.

Yeterli kurumsallaşma ve yapılanma olmadığından, R2P'nin neokolonyalist eğilimlerin meşrulaştırılması için bir araç olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İnsani krizi sonlandırma amacıyla kuvvet kullanımı için hukuki zemin oluşturma girişimi diplomatik ve barışçıl yöntemlerin ikinci plana atılacağı endişesini yaratır. Yaklaşım oldukça elastik kavramlardan yola çıktığı ve henüz standartları netleştirilmediği için uluslararası barış ve güvenlik açısından büyük riskler barındırmaktadır. Bu belirsizlikler müdahale gerektiren durumlarda devletlerin karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çıkar odaklı seçicilik, keyfiyet, müdahalesizlik ve

³⁵ Anne-Marie Slaughter, "Security, Solidarity, and Sovereignty, The Grand Themes of UN Reform", *American Journal of International Law*, Vol.99, 2005, No:3, pp. 626, aktaran, Ayşe Füsün Arsava, "Barışın Temelinde Devletlerin İşbirliği", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.19, Sayı:1, 2017, s. 113-114

kötüye kullanım ortaya çıkıp, insani krizleri derinleştirerek uluslararası hukuk normu ve teamül olma yönünde ilerlemeyi sınırlandırmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin uyguladığı çifte standart dikkate alındığında, büyük güçlerin menfaatlerine doğrultusundaki geniş takdirine bırakılmış bir sorumluluk söz konusudur.³⁶ Uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu, tehdit edildiği ve insan hakları ihlallerinin müdahaleye gerekçe oluşturduğu kararına hangi konular ve haklar için, hangi durumlar gerçekleştiğinde, hangi ölçekler kullanılarak, hangi ölçüye ulaşıncı, hangi otorite tarafından, hangi etik kurallar çerçevesinde varılabilir? Bu tespitler kimler tarafından nasıl yapılmalıdır? Kim denetlemeli, karar vermeli, uygulamalı ve yaptırım uygulayabilmelidir? Ölçütler ve eşik değerler ne olmalıdır? İçerik ve kapsam ne olmalıdır? Uluslararası toplum ne zaman devreye girip koruma sorumluluğu üstlenmelidir? Bu soruların cevaplarını netleştiren merkezi bir otorite olmaması güçlü olanların zayıf olanları suistimal etmesine olanak sağlamaktadır. İnsani gerekçelerden ziyade ulusal çıkarların maksimizasyonu sağlanmaktadır. Bu soruları objektif ve rasyonel bir şekilde cevaplayacak yeterlilikte ve netlikte kriterler geliştirilmeli, hatta gerekli olabilecek doğru hedef kitle, doğru zamanlama, doğru planlama, doğru uygulayıcı, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yeterli destek gibi başka kriterlerle de desteklenmelidir. Cevaplar bulunmadığı sürece R2P yalnızca bir yaklaşım olarak kalabilir. Bu kurumsallaşma, içerik ve kapsam sorunları seçici, keyfi, tutarsız ve çelişkili uygulamalara izin vererek ve neden olarak koruma sorumluluğu ve türevlerine şüpheli ve eleştirel meydan okumaların sürdürülmesiyle bu kısır döngüyü devam ettirebilir.

Tüm anlatılanlar ışığında Kenya'da 2007 seçimlerinde başlayan insani kriz karşısında uluslararası toplumun önleme aşamasında devreye girerek askeri güç kullanımına başvurmadan büyük kitlesel vahşet suçlarının ortaya çıkmasını engelleyen diplomatik müdahalesi R2P'nin başarılı bir uygulaması olarak yaklaşımın geleceğine yönelik ümitleri yeşertmiştir.

³⁶ Ertuğrul, a.g.m., s. 462

2. Kenya Diplomatik Müdahalesi

Kenya'da 2007 seçimlerinde başlayan iç çatışmalar hızla etnik temizliğe doğru ilerlerken uluslararası toplum o güne kadar eşi görülmemiş bir uzlaşma ve eşgüdümle koruma sorumluluğunu üstlenerek önleme safhasında yoğun diplomatik çabalarla çatışmaların iç savaşa evrilmesini kuvvet kullanımına başvurmadan durdurmayı başararak yaklaşımın geleceğine yönelik olumlu beklentileri yükseltmiştir. Çalışmanın bu bölümde Kenya krizinin tarihi kökenleri, krizin gelişimi, uluslararası toplumun önleme girişimleri ile kriz sonrasında reform süreçlerine ve önleyici tedbirlere desteği, diplomatik müdahalenin R2P'nin normatif gelişimi açısından önemi, başarı nedenleri, müdahaleyi motive eden amaçların etkisi ve sonuçların etkisi değerlendirilecektir.

2.1. Kenya İnsani Krizinin Tarihi Kökenleri

70'in üzerinde farklı etnik gruba sahip Kenya'da en fazla nüfusa sahip olan topluluklar Kikuyu (%20), Luhya (%14), Luo (%13), Kalenjin (%11), Kamba (%11) ve Kisii (%6) kabileleridir.³⁷ 1895'te İngilizler Kenya'yı sömürge yönetimi altına aldıktan sonra etnik temelli hükümet politikaları oluşmaya başladı.³⁸ 1960'ta en yüksek etnik nüfusa sahip Kikuyu mensubu Jomo Kenyatta ve Luo mensubu Jaramogi Oginga Odinga liderliğinde Kenya African National Union (KANU) Partisi kuruldu. Kikuyu ve Lou hakimiyetine karşı 1960'ta R. Ngala and M. Muliro liderliğinde Kalenjin, Maasai, Turkana ve Samburu etnik grupları ile İngiliz yerleşimcilerin çıkarlarını korumak amacıyla Kenya African Democratic Union (KADU) Partisi kuruldu.³⁹ 12 Aralık 1963'te Kenya bağımsız olup, KANU lideri Jomo Kenyatta devlet başkanı, Luo mensubu Oginga Odinga da etnik dengenin bir parçası olarak başbakan oldu. Jomo Kenyatta etnik kabilecilik temelli politikalar uyguladığı için uzun vadede çıkacak çatışmaların zeminini hazırladı. 15 yıllık yönetimi süresince devlet kurumlarının önemli noktalarına, bankalara, hükümetin hisse sahibi olduğu büyük şirketlere ve

³⁷ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya", (Çevrimiçi) <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-kenya#2>, 20.10.2020

³⁸ Sefa Mutlu Koca, "Kenya: Kabileler Arasında İktidar Mücadelesi", *Dünya Çatışmaları –II*, Ed: İnat, Kemal- Duran, Burhanettin-Aratan, Muhittin, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 229-230

³⁹ The New Humanitarian, "KANU/ NDP Merger Set To Transform National Politics", (Çevrimiçi) <https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/199546>, 15.12.2020

üniversitelere Kikuyu kabilesi ile Embu ve Meru gibi akraba kabilelerin mensuplarını atadı. Zamanla bu iki güçlü kabile de menfaat çatışması sonucu ayrılıp iki rakip partiye dönüşünce etnik kabilecilik anlayışına dayalı siyaset derinleşti.⁴⁰ Her bireyin sahip olabileceği arazi miktarı üzerinde bir tavan olması görüşünü savunduğu için dışlanan Oginga Odinga, 1966'da KANU'dan ayrılarak Kenya Public Union (KPU) partisini kurdu ama 1969'da KPU kapatılıp Oginga Odinga tutuklandı. Jomo Kenyatta'nın Ağustos 1978'de ölümünden sonra Kalenjin mensubu Daniel Arap Moi devlet başkanı olduğunda ise benzer kabilecilik politikalarıyla Kalenjin, Luhya ve Kisii mensuplarını önemli pozisyonlara getirdi. Kikuyuların devlet yönetimi ve ekonomideki etkinliğini azaltmaya çalıştı. Kabilecilik politikası tehlikeli boyutlara ulaştı.⁴¹

1988'de Kikuyuların KANU'dan ayrılıp farklı bir parti kurarak muhalefete geçmesi ile Moi'nin 1960'ta Kenyatta ile yaptığı Laikipia ve Nakuru'da Kikuyulara, Rift Vadisi'nde Kalenjinlere imtiyaz veren anlaşma uyarınca Rift bölgesindeki Kikuyu menfaatlerini koruma sorumluluğu ortadan kalkmış oldu. Kalenjin ve Kikuyu kabileleri arasında başlayan gerginlik 1992 ve 1997 seçimlerinde Rift Vadisi ve Mombassa'da etnik temizliğe giden süreci ilerletti.⁴² Liderler nefret söylemiyle huzursuzluğu kışkırtmaktan veya saldırıları finanse etmekten sorumlu tutulmadı. Şiddete katılan subay ve şefler hükümetteki pozisyonlarla ödüllendirildi.⁴³

Sovyetler Birliği zayıflayınca Moi'nin dış politikası ABD ve AB'ye yöneldi. Batı'nın baskılarıyla 1992'de seçimlerinde çok partili hayata geçilse de 1992 ve 1997 seçimlerini Moi devlet imkânlarıyla etnik grupların yerlerini değiştirerek kazandı. Kenya'da siyaset ve kamu yönetimi KANU ile büyük muhalif partiler arasında seçimleri kazananın hepsini aldığı etnik gruplar arasında sıfır toplamlı bir yarışa dönüştü.⁴⁴ Her etnik grup kendi yönetiminde bağlı olduğu kökene iltimaslı davrandı. 2002 seçimleri öncesi Lou etnik kökeni mensubu Raila Odinga KANU'dan ayrılarak

⁴⁰ Dünya Bülteni, "Kenya: Krizin Kökleri", (Çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/kenya-krizin-kokleri-h31723.html>, 7.11.2020 / Koca, a.g.m., s. 229-230-231

⁴¹ Bridget Moix, "Friends Committee on National Legislation, "Policy Brief 2009 Kenya: Temporary Ceasefire or Lasting Peace?", (Çevrimiçi) <http://docplayer.net/42653960-Executive-summary-key-recommendations-policy-brief-2009-kenya-temporary-ceasefire-or-lasting-peace.html>, 28.10.2020, s. 2 / Koca, a.g.m., s. 232

⁴² Koca, a.g.m., s. 232

⁴³ Michael Kniss, "Walking Kenya Back from the Brink A Micro-Level Study of Horizontal Inequity and Civil Conflict Prevention", Master Working Paper, University of Maryland, Maryland, 2010, s. 9

⁴⁴ Kniss, a.g.m., s. 9-10

Orange Democracy Movement (ODM) partisini kurdu. Raila Odinga'nın radikal bir değişim vaadiyle dışlananlar ve gençlerin desteğini alarak Kibaki'ye meydan okudu.⁴⁵ Kikuyu mensubu Mwai Kibaki'nin lideri olduğu Party of National Unity (PNU) ile gücünü birleştirerek National Alliance Rainbow Coalition (NARC) adlı koalisyon ortaklığıyla seçimlerde Moi'ye rakip oldu. Seçimleri NARC kazandı ve Kibaki devlet başkanı oldu. Mwai Kibaki'nin yolsuzluk, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi temel sorunları çözeceği ümit edilse de ne yazık ki merkezileşme ve etnik kayırma devam etti.⁴⁶ Kibaki seçimden önce anlaşılan koalisyon şartlarını yerine getirmediği için bu kez Kibaki ve Raila Odinga rekabeti başladı. Kibaki kabine sayısını tek taraflı olarak 25'e yükseltip kendi partisine önemli bakanlıkların dahil olduğu 16 bakanlığı alınca sorunlar başladı. Yeni anayasa çalışmalarında da görüş ayrılığı çıktı. Kibaki yetkileri daha genişletilmiş bir devlet başkanlığı olmasını, Raila Odinga ise devlet başkanı yanında bir başbakan olmasını istedi. Raila Odinga 2005'teki Kibaki'nin hazırladığı anayasa referandumuna yoğun muhalefet yaparak %58 hayır oyu çıkmasını sağlayınca Kibaki, Odinga'ya yakın bakanları görevden alıp, Kikuyu kabilesinden kendisine yakın kişileri atadı ve gerginlikler tırmandı.⁴⁷

Aslında 2007 seçimlerinde patlak veren olayların uzun süredir sinyalleri alınıyordu. 2006'da Afrika Peer Review Mechanism Kenya hakkında siyasi huzursuzluk uyarısı yayınladı. Etnik kökenlerin siyasallaştırılması, yolsuzluk, gücün kötüye kullanımı, hukukun üstünlüğüne uyulmaması, merkezi ve oldukça kişiselleştirilmiş yönetim biçimi, adaletsiz kalkınma ve kaynak paylaşımı gibi sorunlar nedeniyle Kenya'da siyasi huzursuzluk yaşanması olasılığının yüksek olduğuna dikkat çekildi. Geçmişteki şiddetin faillerinin cezasızlık kültürü ile eylemlerinden sorumlu tutulmamaları büyük tehdit olarak gösterildi. Ama hükümet bu temel sorunlar konusunda gelen uyarıları dikkate almadı.⁴⁸ Waki raporuna göre 2007 seçim krizinin altında yatan temel nedenler etnik politikalar, siyasal şiddet, yolsuzluk, kaynak paylaşımı ve siyasal güç

⁴⁵ Moix, a.g.m., s. 2

⁴⁶ Koca, a.g.m., s. 232-233

⁴⁷ A.g.m., s. 233-234

⁴⁸ Irene Nyanjau Wachira, "The Role Of The Doctrine Of The Responsibility To Protect (R2p) in Kenya's Post-Election Violence", University of Nairobi, Master Research Project, Nairobi, 2013, s. 19-90

dağılımındaki eşitsizlik, toprak paylaşımı sorunu, Kuzeydoğu illerindeki geri kalmışlık, yoksulluk , yüksek genç işsizlik oranı bölünmüş güvenlik güçleri, artan silahlı çete ve militan sayısı, küçük silahların hızlı yayılması gibi yapısal sorunlardı.⁴⁹

2.2. 2007 Seçimleri ve İç Çatışmalar

Kenya'daki insani kriz, Aralık 2007 başkanlık seçimleriyle tetiklendi. Hükümetten ayrılan Raila Odinga muhalefet cephesine geçti. Federatif yönetim tarzı ve değişim sloganı kullanarak Luolar ve Kalenjinler ile ekonomik kalkınmada dışlanan ve ihmal edilmiş bölgelerin desteğini aldı. Kibaki ise PNU altında Uhuru Kenyatta ile ittifak yaparak Kikuyu kabilesinde birliği sağlayıp 2007 seçimine katıldı. Hassas dengeleri kırılma noktasına getirdi. ODM Nyanza, Batı eyaletleri ve Rift Vadisi'nde yaşayan Luo, Luhya ve Kalenjin toplulukları tarafından, PNU ise Orta ve Doğu eyaletleri, Nairobi, Sahil Bölgesi ve Rift Vadisi'nde yaşayan Kikuyu kabilesi tarafından desteklendi. İlk çatışmalar 27 Aralık 2007'de parlamento ve başkanlık seçimlerinin sonuçları konusunda yaşanan tartışmalarla başladı.⁵⁰ 2007 seçimlerinde kamuoyu yoklamaları Raila Odinga'nın yaklaşık 1 milyon oy önde olduğunu gösterirken, 5 gün geç açıklanan seçim sonuçlarına göre 14 milyon oyun 4.584.721'i Kibaki'ye, 4.352.999'ü Raila Odinga'ya verildiği için devlet başkanlığı Kibaki'de kaldı. Parlamento seçimlerinde ise tezat şekilde Raila Odinga 92, Kibaki 34 koltuk kazandı. Kibaki aceleyle yemin etti. 30 Aralık'ta Raila Odinga, ODM ve uluslararası gözlemciler seçim sonuçlarına itiraz etti. Raila Odinga seçimlere hile karıştırıldığını ve Kibaki'nin devlet başkanlığını tanımadığını belirterek Yüksek Mahkeme'den oyların yeniden sayılmasını istedi ama reddedildi ve çatışmalar hızlandı.⁵¹

Başta BM ve AB olmak üzere yabancı seçim gözlemcileri ve Fransa itirazı destekledi. Bu dış destekler ülke içindeki protesto ve çatışmaları cesaretlendirdi. Nairobi, Kisumu, Batı Kenya ve Mombassa'da Kibaki'ye oy verdiği düşünülen bölgelerde öldürme,

⁴⁹ Moix, a.g.m., s. 2-3 / Kniss, a.g.m., s. 11

⁵⁰ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", (Çevrimiçi) <http://responsibilitytoprotect.org/FINAL%20Kenya%20Q%20and%20A.pdf>, 30.10.2020, s. 1 / Koca, a.g.m., s. 234-235

⁵¹ Moix, a.g.m., s. 2 / Sercan Reçber, **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 357 / Koca, a.g.m., s. 230 / The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 1 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

yağmalama, kundaklama, tecavüz ve işkence olayları başladı. Kikuyu, Embu ve Meru kabileleri Kibaki'nin tarafında, Lou ve Kalenjin kabileleri Odinga tarafında olmak üzere çatışmalar ülke çapına yayıldı. İki aydan kısa bir sürede bireyler, milisler ve polis tarafından 1.133 kişi öldürüldü, 500.000'den fazla kişi zorla yerinden edildi. Komşular birbirlerine taş ve palalarla saldırdı.⁵²

Çoğunluğu Kalenjin olan ODM destekçileri sistematik olarak PNU destekçileri olan Kikuyu, Kamba ve Kisii etnik gruplarını hedef alan saldırılar yaptı. Kikuyulara karşı etnik temizliğe ve kitlesel sürgüne varan ve ülke geneline yayılan şiddet olayları yükseldi. Polis ve diğer güvenlik birimleri olaylara müdahalede isteksiz ve yetersizdi. Hükümet protestolara ağır müdahale ederken pek çok kişinin ölümüne ve göç etmesine sebep oldu. Kanaat önderi yerel yöneticiler bu çatışmaları durdurmak yerine organize ve finanse ettiler.⁵³ Kurbanların yaklaşık %40'ı ayırım gözetmeksizin ateş açan, orantısız kuvvete başvuran polisler tarafından yargısız infaz edildi.⁵⁴ Üst düzey hükümet yetkilileri, siyasi figürler ve iş adamları şiddeti kışkırtarak katliamda doğrudan rol aldılar. İnsan Hakları Komisyonu raporuna göre şiddet organize şekilde ve askeri disiplin altına gerçekleştirildi.⁵⁵ Çatışmalar Kikuyu ve Kalenjinler arasında arazi eşitsizliğinin en yaygın olduğu Rift Vadisi'nde özellikle Eldoret çevresinde, Nairobi'nin gecekondü bölgelerinde, Kibera, Nyanza eyaletindeki Kisumu'da, Naivasha, ve Nakuru'da yoğunlaştı. ODM taraftarı Luo ve Kalenjinlere büyük çaplı saldırılar yapıldı.⁵⁶ İki taraf etnik gruplara konuşmalar, el ilanları, posterler, SMS, e-posta ve özellikle yerel radyo kanalıyla kışkırtıcı beyanlar ve nefret söylemlerinde

⁵² Moix, a.g.m., s. 1

⁵³ Koca, a.g.m., s. 230-236-237

⁵⁴ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya" / Global Centre for Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges", (Çevrimiçi) <http://www.globalr2p.org/media/files/the-responsibility-to-protect-and-kenya-past-successes-and-current-challenges.pdf>, 07.11.2020, s. 1

⁵⁵ Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges", s. 1-2 / Koca, a.g.m., s. 230/ Reçber, a.g.e., s. 358-359

⁵⁶ Seung Yeon Cho, Erin Connors, Faizaa Fatima, Utku Yalim, "Preventing Post-Election Violence Based on the Kenyan Experience Submitted", (Çevrimiçi) <https://www-cdn.law.stanford.edu/wp-content/uploads/2016/07/Cho-Connors-Fatima-Yalim-Preventing-Post-Election-Violence-Based-on-the-Kenyan-Experience.pdf>, 20.10.2020, s. 5

bulundu. Hatta dini liderler kürsülerini bile kullandı.⁵⁷ İki taraf da birbirini etnik temizlik ve soykırımla suçladı.⁵⁸

1 Ocak 2008'de Kalenjinlere ait olduğu ileri sürülen Rift Vadisi'nden Kikuyuların atılması amacıyla Eldoret şehrinde 35 kişi sığındıkları kilisede yakıldı ve çatışmada 200 kişi öldü.⁵⁹ Bu olayın korkusuyla yaklaşık 200.000 kişi Uganda sınırına göç etti. Güvenlik güçlerinin azlığı ve hükümetin orduyu kullanmak istememesi saldırganları cesaretlendirdi. Kendilerini korumak isteyen Kikuyu gençleri sözde savunma amaçlı Mungiki Örgütü'nü kurup, misilleme ve intikam saldırılarıyla şiddet sarmalını büyüttü.⁶⁰ Kenya hükümeti ise nüfusu soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlikten koruma sorumluluğunu yerine getirmedi. Suça teşviki önleme, yaygın nefret söylemini azaltma, failleri kışkırtmama, yardım etmeme, caydırma, tutuklama ve kovuşturma sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz ve isteksizdi.⁶¹

2.3. Uluslararası Toplumun Tepkisi: Diplomatik Müdahale

2.3.1. Önleme Girişimleri

Uluslararası toplumun Kenya'daki şiddete tepkisi hızlı ve koordineli oldu. Öyle ki Human Rights Watch (HRW) tarafından uluslararası toplumun tepkisi "koruma sorumluluğu altında bir diplomatik eylem modeli" olarak nitelendirilerek övüldü.⁶² O dönemde Gürcistan ve Myanmar için ateşli tartışmalar yapılırken, Kenya için hızlıca harekete geçilip diplomatik çabalarla R2P yaklaşımının önleme safhası uygulandı. Uluslararası baskının sürekliliğinin ve kararlılığının faydası görüldü.⁶³

31 Aralık 2007'de BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon halkın sakin kalması ve Kenya güvenlik güçleri tarafından şiddetin kısıtlanması için çağrıda bulunurken, BM İnsan

⁵⁷ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 4 / Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", (Çevrimiçi) <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/The%20March%202013%20Elections%20in%20Kenya%20and%20the%20Responsibility%20to%20Protect.pdf>, 20.11.2020, s. 9-10

⁵⁸ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s.1

⁵⁹ A.g.e., s.1

⁶⁰ Reçber, a.g.e., s. 357-359

⁶¹ Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges", s. 1-2

⁶² Thomas G. Weiss, "Halting Atrocities in Kenya", (Çevrimiçi) <http://s156658.gridserver.com/media/files/kenya-fpa-weiss.pdf>, 20.10.2020, s. 1

⁶³ Reçber, a.g.e., s. 357-359

Hakları Yüksek Komiseri Louise Arbor da Kenya Hükümeti'ni uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uymaya çağırdı.⁶⁴ R2P yaklaşımı kapsamında önleme amacıyla atılan ilk adımlar bölgesel aktörler tarafından hızlıca organize edildi. İlk olarak 2 Ocak'ta Güney Afrika Başpiskoposu Desmond Tutu tarafından diyalog çabaları başlatıldı. 5 Ocak'ta ABD'nin Afrika İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Jendayi Frazer bir diyalog girişiminde bulundu. 8 Ocak 2008'de Afrika Birliği Başkanı ve Gana Devlet Başkanı olan John Kufuor'un öncülüğünde eski Afrika cumhurbaşkanları Benjamin Mkapa (Tanzanya), Joaquim Chissano (Mozambik), Ketumile Masire (Botswana) ve Kenneth Kaunda (Zambiya) Kenya'ya gitti. Ancak bu arabuluculuk girişimi de barışı sağlayamadı. 8-10 Ocak 2008'de BM önceki Genel Sekreteri Kofi Annan liderliğinde Kufuor, Mkapa, Mozambik'in eski Fisrt Lady'si Graça Machel ve Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela'nın da katıldığı Afrika Birliği Seçkin Kişilikler (The AU Panel of Eminent African Personalities) paneli düzenlendi. 10 Ocak'ta Odinga ve Kibaki ulusal diyaloga katılmayı, Afrika Birliği'nin baş arabuluculuğunu ve dört gündem maddesinin üçü olan şiddetin sona ermesi, mültecilerin geri dönüşü ve yeniden iskanı, koalisyon hükümeti ve soruşturma komisyonu oluşturma konularını ele almayı kabul etti. Dördüncü gündem maddesi olan yapısal sorunları ele almaya ümit verdi.⁶⁵ 29 Ocak 2008'de, Soykırımı Önleme Özel Danışmanı Francis Deng uluslararası toplumu çatışmaların tehlikeli seviyelere ulaşabileceğine dair uyardı. 30 Ocak 2008'de ABD Afrika İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Rift Vadisi'ndeki durumu açıkça etnik temizlik olarak nitelendirdi.⁶⁶ Ocak 2008'de Fransa Dışişleri İşleri Bakanı Bernard Kouchner Kenya'daki durum etnik çatışmaya evrilmeden önce R2P altında tepki gösterilmesi için Güvenlik Konseyi'ne başvurdu.⁶⁷ 1 Şubat 2008'de Ban Ki-Moon Afrika Birliği siyasi diyalogunu desteklemek için Nairobi'yi ziyaret etti. 6 Şubat 2008'de Güvenlik

⁶⁴ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

⁶⁵ Weiss, "Halting Atrocities in Kenya", <http://s156658.gridserver.com/media/files/kenya-fpa-weiss.pdf>, 20.10.2020, s. 21 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya" / Global Centre for the Responsibility for Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges Global Centre for the Responsibility to Protect", s. 1-2 / Moix, a.g.m., s. 3

⁶⁶ Weiss, a.g.m., s. 19-22

⁶⁷ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

Konseyi Başkanlık Bildirisi ile müzakereleri destekledi ve sorumluların adalet önüne çıkarılması için çağrı yaptı.⁶⁸

ABD ve AB çeşitli ödül ve ceza taktikleri ile krize çözüm aradı. ABD'nin krize tepkisi başlangıçta kararsız ve zayıftı. Seçim sonuçlarını destekleyince bölgedeki itibarı zarar gördüğünden taraf değiştirdi. ABD'nin çabaları Afrika Birliği ve BM'nin arabuluculuk girişimlerinin gerisinde kaldı. Odinga BM'nin arabuluculuk girişimlerini tercih ederken, Kibaki Washington'a yöneldi. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Johnnie Carson Nairobi'de diğer liderlerle buluşup, kilit konulardaki ilerleme eksikliğinin endişe verdiğini vurguladı ve bazı reform önerilerinde bulundu. Bağış yapan 14 devletle birlikte yapılacak yardımların şiddet olayları sebebiyle gözden geçirileceğini duyurdu. İki partinin kıdemli üyelerine seyahat engeli getirdi. Şiddet olaylarından şüpheli 13 politikacı ve iş adamının vizesi inceleme altına aldı. ABD Dışişleri Bakanı 28 Şubat'ta Kenya ziyaretinde barış görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanırsa farklı cezai tedbirlerin alınabileceğini açıkladı. 2009'da ABD acil ekonomik yardım programları başlattı.⁶⁹ 2013 seçimlerinden önceki beş yılda çatışmayı önleme, reformları ilerletme ve seçim güvenilirliği amaçlı programlara yaklaşık 150 milyon dolar destek sağladı.⁷⁰

Afrika Birliği adı ön planda olmasına rağmen sorunun çözümü için gereken baskıyı ABD ve AB üyeleri yarattı. Tam kurumsallaşmadığı ve üyeleri demokratik yönetimden uzak anlayışa sahip olduğu için sadece arabuluculuk görevi üstlendi. Kriz yönetimi, sorunların karşılıklı diyalogla çözümü ve çatışmalara müdahalede yetersiz kaldı. Sorunun seçimden değil etnik yapıdan kaynaklandığını gören Annan, kendi bölgesel nüfuzunu kullanarak Odinga ve Kibaki arasında iktidar paylaşımı için arabuluculuk yaparken barışı garanti edecek bir anlaşma yapmadan ülkeyi terk etmeyeceğini belirterek görüşmelerin tamamlanmasını sağladı. Diplomatik çabalar iki tarafın uzlaşını sağladı. Baskılara dayanamayan Kibaki 29-30 Ocak 2008'de anlaşmayı kabul etti. Kibaki koalisyon hükümetinin kurulmasına, Cumhurbaşkanlığı

⁶⁸ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s.1

⁶⁹ Weiss, a.g.m., s. 29 / Moix, a.g.m., s. 3 / Reçber, a.g.e., s. 362-363

⁷⁰ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 14

ve başbakanlık makamlarının oluşturulmasına, Odinga seçimi Kibaki'nin kazanmasına razı oldu. Kibaki cumhurbaşkanı, Odinga başbakan oldu. Başbakanlığın oluşturulması, 2 başbakan yardımcısı atanması, başbakan ve 2 yardımcısının güvenoyu alamazsa görevden alınabilmesi, başbakanın çoğunluk partisi lideri olması ve hükümetin 40 bakandan oluşmasına karar verildi.⁷¹ Koalisyonda iki parti eşit sayıda bakanlığa sahip olacak ve devlet başkanı bazı yetkilerinin başbakana devredecekti. 41 günlük arabuluculuğun sonunda 28 Şubat 2008'de güç paylaşımı için "Agreement on the Principles of Partnership of the Coalition Government" adlı antlaşmayla ateşkes sağlandı.⁷² Antlaşma 20 Mart 2008'de National Accord and Reconciliation Act adlı yasayla yürürlüğe girdi.⁷³

2007 ve 2013 seçimleri arasında uluslararası toplumun desteğiyle uygulanan 38 projede güvenilir, şeffaf ve barışçıl seçimlere, çatışmanın önlenmesi ve hafifletilmesine odaklanıldı. AB, ABD, İngiltere, Norveç, İsveç, Kanada, Danimarka, Hollanda, Finlandiya, İtalya, USAID, UKAID ve UNDP projelerin ana başı sponsoru oldu. Bu projeler 40'tan fazla devlet kurumu, hükümetler arası ve hükümet dışı kuruluş/STK tarafından hayata geçirildi. Projeler özellikle Rift Vadisi, Nyanza ve Nairobi'de yoğunlaştı. Gerilimleri azaltma, politik ve sosyal iyileşme, güven inşası, istikrarsızlık, siyasi marjinalleşme, şiddeti önleme, topluluk diyalogu, uzlaşma, Erken Uyarı ve Erken Müdahale (EWER), caydırıcılık ve barış mesajları yayma, nefret söylemini izleme, iletişim ve güven oluşturma, barış altyapısını geliştirme, çatışma yönetimi kapasitesini güçlendirme, yerelde Bölge Komiteleri kurma, vb. konulara odaklanıldı.⁷⁴

2.3.2. Kriz Sonrası Reformlar ve Önleyici Çabalar

40 bakan ve 52 yardımcı vekilden oluşan kabinenin karar almada ve iktidar paylaşımında sıkıntı yaşaması olasılığı vardı. Eğitim, maliye, iç işleri ve güvenlik gibi önemli

⁷¹ Koca, a.g.m., s. 238-239

⁷² The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2

⁷³ "National Accord And Reconciliation Act", (Çevrimiçi) http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, 20.11.2020, s.1

⁷⁴ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 6-7

bakanlıklar Kibaki'ye verilince Odinga taraftarları rahatsız oldu.⁷⁵ Antlaşmada müzakerelerin 4. gündemi olan çatışmanın temel nedenlerini araştırmak için üç komisyon kurulması öngörülmüştü. Bu doğrultuda seçimlerin iyileştirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunmak ve seçimleri araştırmaktan sorumlu Institutional Research Ethics Committee-Kriegler Komisyonu (IREC), şiddetin nedenleri ve devlet görevlilerinin rolünü soruşturulması ile gerekli önlemleri saptama görevlerinden sorumlu The Commission of Inquiry into the Post Election Violence-Waki Komisyonu (CIPEV), tarihsel haksızlıkları incelemekle görevli The Truth, Justice and Reconciliation Commission (TJRC) kuruldu.⁷⁶

Waki Komisyonu 15 Ekim 2008'de seçim sonrası şiddete ilişkin nihai raporunda seçim sonrası şiddetin merkezinde hükümetin cezasızlığının bulunduğunu açıkladı. Seçimde ve sonrasında işlenen suçların faillerini yargılama yetkisine sahip özel bir yerel mahkeme kurulmasını tavsiye etti.⁷⁷ Hakikat, Adalet ve Yeniden Uzlaşım Komisyonu işlenen suçları ve insan hakları ihlallerini soruşturma, yargılama ve tazminat sağlama çağrısında bulundu. 20 Şubat 2008'de onaylanan Ulusal Uyum ve Entegrasyon Yasası etnik ve dini ayrımcılık hakkında kanunlar oluşturdu ve nefret söylemine ceza getirdi. Yasanın uygulamasını izlemek için 2009'da National Accord and Reconciliation Commission (NCIC) kuruldu.⁷⁸ Temmuz 2009'da hükümetin yerel mahkeme kurması için sunulan yasa tasarısı parlamentoda iki kez görüşüldü ve reddedildi.⁷⁹ Ardından Waki Komisyonu seçim sonrası şiddetten sorumlu altı kişiyi (Uhuru Kenyatta, Francis Muthaura, Muhammed Ali William Ruto, Henry Kosgey ve Joshua Sang) UCM savcılığına gönderdi. UCM Savcısı 5 Kasım 2009'da UCM soruşturmasının açıldığını duyurdu. Bu arada Kenyatta ve Ruto 2013 seçimlerine katılma niyetlerini açıkladı.⁸⁰

2007 seçim krizi sırasında cinayetlerin 1/3'ünden fazlasından polisin sorumlu olduğu ortaya çıkınca güvenlik reformuna odaklanıldı. 2009'da Polis reformlarının

⁷⁵ Koca, a.g.m., s. 239

⁷⁶ Reçber, a.g.e., s. 360 / Weiss, a.g.m., s. 24 / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 6

⁷⁷ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2 / Weiss, a.g.m., s. 23 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya" / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 7

⁷⁸ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 10

⁷⁹ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 7

⁸⁰ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

uygulanmasını ve polis davranışlarını denetlemek için Ulusal Görev Gücü (National Task Force) kuruldu. 2011'de parlamento iki güvenlik sektörü reformu kabul etti. kapasiteyi ve hesap verebilirliği güçlendirmek için Kenya Polisi ve İdare Polisi kurumları Ulusal Polis Servisi Komisyonu altında birleştirildi. Polis istihdamı ve eğitimi için sivil Ulusal Polis Servisi komisyonu kuruldu. Şikayetleri ele almak ve hesap verebilirliği sağlamak amacıyla disiplin soruşturması yürütme kapasitesine sahip sivil gözetim otoritesi olan Polis Genel Müfettişliği oluşturuldu. International Center for Policy and Conflict'e göre hükümet güvenlik hizmetlerinin gözetimi sistemi kurmak için iddialı bir çerçeve üstlense de reformların başlangıcı yavaştı. Amnesty International 2013 raporunda Kenya polis reformlarını “Okyanusta Bir Damla” olarak nitelendirip, çerçevenin tam olarak uygulanmadığını, güvenlik personelinin kapasitesinin sorun olmaya devam ettiğini, seçim sonrası şiddet olaylarının hesap verilebilirliğinin sağlanmadığını, güvenlik personeline karşı açılan davaların örtbas edildiğini ve siyasi olarak manipüle edildiğini açıkladı. HRW da 2013'te Kenyalıların polisini etkisiz ve yozlaşmış olarak gördüğünü açıkladı.⁸¹

160

4 Ağustos 2010'da referandumda %67 evet oyuyla başkan üzerinde daha fazla yetki ve artırılmış kontroller içeren yeni anayasa kabul edildi. Anayasa gücü yerel yönetimlere devretti, Kenya halkına haklar bildirgesi sundu, toprak reformunun önünü açtı ve cumhurbaşkanlığında merkezi kontrolü artıran belirli yetki ve himayeleri kaldırdı. Seçim komisyonu bağımsız oldu ve cumhurbaşkanlığı kontrolünün dışında bırakıldı. Etnik ve coğrafi temelli siyaseti hafifletmek için 47 ilin vali, senatör, bölge meclisi ve kadınlarının temsili için koltuk ayrılması zorunlu oldu.⁸² Başbakan, yargı, polis ve seçim bağımsızlığı güçlendi. Kenya hükümeti merkezîyetçi ve kişiselleştirilmiş yönetişimden uzaklaştı.⁸³

⁸¹ Global Centre for the Responsibility to Protect, “R2P in Practice”: *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*, s. 14 / International Coalition for Responsibility to Protect, “Crisis in Kenya” / The International Coalition for the Responsibility to Protect, “Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya”, s. 2

⁸¹ International Coalition for Responsibility to Protect, “Crisis in Kenya”

⁸² The International Coalition for the Responsibility to Protect, “Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya”, s. 2 / International Coalition for Responsibility to Protect, “Crisis in Kenya”

⁸³ Global Centre for the Responsibility to Protect, “R2P in Practice”: *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*, s. 9

2013 seçimine giden süreçte uluslararası bağışçılar ve yerel sivil toplumun dikkati kapasiteyi güçlendirmeye ve seçimlerde çatışma duyarlılığına odaklandı. Seçimler için başta BM, AB, ABD, Hollanda, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İtalya ve İngiltere olmak üzere uluslararası bağışçılardan 100 milyon dolar yardım sağlandı. 2010 anayasası uyarınca özgür ve adil seçimlerin sağlanması için seçim reformlarının uygulanması, seçimlerin izlenmesi ve önemli bilgilerin Kenya halkına yayılmasını denetlemekle görevli Independent Electoral and Boundaries Commission (IEBC) kuruldu. IEBC referandumlar, seçimler, seçmen tescili, siyasi partilerin düzenlenmesi, seçmen eğitimi, seçim anlaşmazlıklarının çözümü, seçim sürecinin ve sistemlerinin modernizasyonu, reformu ve denetleme görevlerini üstlendi. Bir milyonu aşkın sahte seçmen buldu.⁸⁴

2.4. 2013 Seçimleri ve İç Çatışmalar

2013 seçimleri yaklaşırken uluslararası toplum mevcut durumu dikkate alarak seçim güvenliğini artırmaya yönelik adımları erken attı. Sivil toplum, bölgesel kuruluşlar ve hükümet şiddete dönüşün önlenmesi amacıyla harekete geçti. STKlar ve hükümetler arası kuruluşlar tarafından seçim anketlerine yardımcı olmak ve denetlemek için ekip gönderildi. BM yetkilileri ve ajansları 2013 seçimlerinin barışçıl yürütülmesini destekledi. Ban Ki-moon, tüm siyasi parti liderlerinden yasalara uymalarını ve destekçilerine şiddetten uzak durma mesajları iletmelerini istedi. Dieng, Şubat 2013'te Nairobi'ye gitti ve Kenya yetkililerine vatandaşları koruma sorumluluğunu hatırlattı. Nefret söylemini kontrol etmek için tedbirler önerdi. BM Soykırımı Önleme ve Koruma Sorumluluğu Ofisi ve Kenya'nın Soykırımı Önleme Ulusal Komitesi, Büyük Göller Bölgesi Uluslararası Konferansı koordinesinde 5 günlük çalıştay düzenledi. İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi ülke içinde yerinden edilmişlerin insan haklarıyla ilgili acil durum oluşturdu ve kitlesel göçü önleme çağrısı yaptı.⁸⁵

Bu muazzam çabalara rağmen uzun vadeli temel sorunları daha derin ele alan bir yaklaşım olmadığından 2013 seçimleri reformların sınavı oldu. Geçmiş suçlarla nasıl

⁸⁴ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*", s. 16 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

⁸⁵ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

başa çıkılacağı ile toprağa ve suya erişimin nasıl paylaşılacağı tartışmaları ve zorla yerinden ederek demografiyi değiştirme politikası şiddetin fitilini yeniden ateşledi. 2012'de cinayetler, misilleme saldırıları ve göçler yaşandı. 2012'de toplumlararası şiddet nedeniyle 116.000'den fazla insan yerinden edildi. Şiddet özellikle Doğu, Kuzey Doğu, Rift Vadisi ve Sahil illerinde ve Tana Nehri, Isiolo, Mandera, Mombasa, Moyale, Samburu, Turkana ve Wajir'de yoğunlaştı. Eş-Şebab gibi terör örgütlerinden yeni şiddet tehditleri ortaya çıktı. 2013 seçimlerinde gerginlikler arttı ve yaklaşık 480 kişi öldürdü. Yine de 2007 ve 2013 arasındaki dönemde yapılan anayasa reformlarının halkın yargıya olan inancının arttırırken, nefret söyleminin yaygınlığını azaltması sayesinde 2013 seçimleri daha adil, özgür ve barışçıl geçti.⁸⁶

Uhuru Kenyatta ve William Ruto, Aralık 2012'de şiddetin tekrarlamasından korktuklarından ve UCM'nin kendilerine açtığı davalar aralarında dayanışma oluşturduğundan dolayı güçlerini Jubilee Koalisyonu altında birleştirerek Kikuyu ve Kalenjin topluluklarını bir araya getirdi. Jubilee koalisyonu oyların %50.07'sini kazandı. Oyların %43'ünü alan Raila Odinga ve diğer adaylar sonuçlara itiraz etti. 2007 seçimlerinden ders alan Raila Odinga, seçim sonuçlarıyla ilgili şikayetlerini sokaklar yerine Kenya Yüksek Mahkemesi'ne taşıdı ve Mahkeme'nin IEBC'nin seçimleri onaylayan kararını kabullendi. Odinga'nın sonucu kabul etmesi şiddeti önledi ve uluslararası toplumca övgüyle karşılandı. AB, Afrika Birliği, Carter Center ve diğer izleme grupları ortak bildiriyle seçim sonuçları destekledi. Reformlar 2013 seçim sınavını geçti. 2013 seçimleri Kenya'yı daha güvenli bir ülke hale getirdi.⁸⁷

⁸⁶ Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", (Çevrimiçi) <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/The%20March%202013%20Elections%20in%20Kenya%20and%20the%20Responsibility%20to%20Protect.pdf>, 20.11.2020, s. 1 / Abdullahi Boru Halakhe, "R2P in Practice: Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", (Global Centre for the Responsibility to Protect Occasional Paper Series, No. 4, December 2013, s. 5 / Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*", s. 5-16 / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 2 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

⁸⁷ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*", s. 14-16 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"/ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: *The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya*", s. 2

2.5. Kenya Diplomatik Müdahalesinin Değerlendirmesi

2.5.1. Diplomatik Müdahalenin Önemi

Kenya diplomatik müdahalesi Ruanda, Darfur, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Myanmar ve Zimbabwe'deki gibi insani krizlerde yaşanan gecikme ve yetersiz destek sonucunda ortaya çıkan büyük insani dramların bir daha yaşanmaması düşüncesini temsil etti. Kenya'da zamanında etkili dış tepki olmasaydı kayıpların oranı çok daha yüksek olabilirdi.⁸⁸ Kenya diplomatik müdahalesi BM ve bölgesel aktörlerin çatışmayı öngörüp R2P'nin önleme boyutunu başarıyla uyguladığı ilk örnektir.⁸⁹ Üst düzey müzakereler, diplomatik baskı, örtülü yaptırım tehditleri ve siyasi izolasyon ile çözülen Kenya çatışmalarındaki uluslararası toplumun çabaları, R2P'nin 2005 BM Dünya Zirvesi'nde kabul edilmesinden sonra yapılan ilk uygulama örneği oldu.⁹⁰ Koruma Sorumluluğunun Uygulamasına İlişkin 2009 Genel Sekreter Raporu'na göre bölgesel ve küresel çabalarla ve uluslararası aktörlerin zamanında ve kararlı eylemiyle Güvenlik Konseyi kilitlenmesi yaşanmaksızın BM Anlaşması'nın VIII. bölümü çerçevesinde barışın nasıl sağlanacağı gösterildi.⁹¹

BM, Kenya'nın komşuları, yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve kilit paydaşlar eşi görülmemiş bir uzlaşma ve gayret içinde kitlesel şiddet dalgasını önlemeye yardım etti.⁹² Ulusal ve bölgesel barışı sağlama çabalarıyla yapılan uluslararası diplomatik müdahale Kenya liderlerini müzakereye iterek çatışmaların iç savaşa dönüşmesini engelledi. İktidar paylaştırıldı, çeteler ve şiddet frenlendi.⁹³ Bu başarı daha sonraki süreçlerde önemli yapısal reformlara, ulusal kurumların güçlendirilmesine ve barış inşasına destek vererek devam ettirildi. Güvenlik sektörü

⁸⁸ Weiss, a.g.m., s. 26

⁸⁹ Tom Kabau, "The Responsibility to Protect and the Role of Regional Organizations: an Appraisal of the African Union's Interventions", *Goettingen Journal of International Law*, Vol.4, 2012, pp. 65-66

⁹⁰ Global Centre for Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Alternatives to the Use of Force", (Çevrimiçi) <http://s156658.gridserver.com/media/files/adams-r2p-nonforce.pdf>, 20.10.2020, s. 1-2 / Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", s. 1 / Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges", s. 1

⁹¹ Sercan Reçber, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 360-361

⁹² Global Centre for the Responsibility for Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges Global Centre for the Responsibility to Protect", s. 1

⁹³ Moix, a.g.m., s. 1

reformu, yeni anayasa ve nefret söylemi ile etnik şiddeti kışkırtmanın yasaklanması etnik şiddetin yeniden ortaya çıkmasını büyük oranda önledi. Reformlar sayesinde 2013 Kenya seçimleri büyük ölçüde özgür, adil ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilebildi. Koruma sorumluluğunun nasıl operasyonel hale getirileceği ve başarılı olabileceği görüldü.⁹⁴ Zorlayıcı olmayan önlemlere yatırımın, hukukun üstünlüğünü sağlayacak reformlara yeterli kaynak tahsisinin ve uluslararası desteğin kitlesel vahşeti erken önlemeyi mümkün kıldığı görüldü.⁹⁵

Kenya diplomatik müdahalesi R2P yaklaşımının geleceği hakkında umutları yeşertti. R2P'ye yeni bir açılım getirdi. Diğer çatışma önleme ve azaltma çabalarından büyük ölçüde farklı ve başarılı sonuçlar doğurdu. Geleneksel Batı politikası farklılaştı. Annan liderliğinde Afrika Birliği'nin eski ve yeni liderleri, BM, STKlar ve komşu devletlerin desteğiyle krizin çözümüne yönelik arabuluculuk vasıtasıyla R2P başarılı şekilde uygulandı. Öncelikle şiddetin acilen sonlandırılması için uzlaşma yaratmaya odaklanma ve çatışmaların altında yatan nedenleri ortaya çıkarmaya yönelik girişimler önemli açılımlardı.⁹⁶ Sorunun çözümü için gerekli ortam yaratılması ve uluslararası toplumun gereken baskıyı yapması kitlesel katliamı önledi. Askeri güç kullanmadan, yoğun diplomatik çabalarla kriz çözüldü.⁹⁷ Arabuluculuk gibi zorlayıcı olmayan araçların erken kullanıldığında ve yeterli kaynakla desteklendiğinde vahşeti durdurma imkanı olduğu kanıtlandı. R2P yaklaşımı askeri müdahaleyi teşvik ettiği için şüpheyle karşılanırken, kitlesel zulümlere askeri olmayan tepki göstermenin başarılı olabileceği umut ışığı oldu. R2P yaklaşımının emperyalist amaçları saklayan bir Truva atı olarak görülmediği ve uluslararası toplum tarafından genel kabul gördüğü iyi bir başlangıç noktası oluştu. Bu ivme kaybedilmemelidir.⁹⁸

⁹⁴ Global Centre for the Responsibility to Protect, “*The Responsibility to Protect and Alternatives to the Use of Force*”, s. 3 / Global Centre for Responsibility to Protect, “*The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect*”, s. 7

⁹⁵ Global Centre for the Responsibility to Protect, “*R2P in Practice: Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*”, s. 18-19

⁹⁶ Reçber, a.g.e., s. 360-361

⁹⁷ Funda Keskin, “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.3, Sayı: 12, 2007, s. 49-70 / Reçber, a.g.e., s. 359-364-365

⁹⁸ Global Centre for the Responsibility to Protect, *The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges*, s. 1-2 / Johannes Langer, “The Responsibility to Protect: Kenya's Post-Electoral Crisis September 2011”, (Çevrimiçi)

2.5.2. Diplomatik Müdahalenin Başarısının Nedenleri

Kenya’da uluslararası tepkinin ezici, uyumlu, zamanında ve iyi koordine edilmesi, Kenya diplomatik müdahalesini R2P yaklaşımının tarihteki en iyi başarı öyküsü haline getirdi. Bu başarı askeri müdahaleden değil, uluslararası topluluğun kararlılığı, katılımı ve sürekli baskısından kaynaklandı.⁹⁹ Uluslararası toplum Kenya’da yaklaşan insani krizi erken fark edip güçlü ve kararlı bir yaklaşımla karşılık verdi. Zamanında ve yeterli baskı çatışmaların soykırıma ulaşmasını önledi.¹⁰⁰ Diplomatik baskının yanı sıra kalkınma yardımı ve yatırım baskısı yapıldı. BM, AB, ABD, Afrika Birliği ve uluslararası sivil toplum kuruluşları koordineli destek sağladı. Kenya hükümeti ile anlaşmaya varana kadar yardım kesintisi tehditleri, seyahat yasakları ve hedefli yaptırımlarla arabuluculuk süreci desteklendi. Başlangıçta PNU ve ODM arabuluculuk istemese de bu yöntemler sayesinde rıza göstermek zorunda kaldı.¹⁰¹

Arabuluculuk yapan ekipte çatışma çözümü konusunda derin bilgi birikimine sahip bölgesel liderler ve kilit arabulucuların bulunması başarının en önemli etkenlerindedir. Deneyimli ve yerel kökenli Annan’ın liderliğinde, coğrafi ve politik partilere yakınlığa ve yerel bilgiye sahip eski Tanzanya başkanı Benjamin Kapa ve Mozambik eski Eğitim Bakanı olan çocuk ve kadın hakları savunucusu Graça Machel gibi uzmanların desteği önemli avantaj sağladı. BM’nin çeşitli kuruluşlarından teknik yardım alınması da faydalı oldu. 1. aşamada acil eylemlerle şiddetin sonlandırılması ve insan haklarının inşası, 2. aşamada insani kriz ile ilgilenilmesi ve ulusal uzlaşısı, 3. aşamada devam eden politik krizin müzakereleri ve 4. aşamada kalıcı barış için uzun dönemli strateji oluşturulması şeklinde az tartışmalı konulardan başlayarak zamanla güven inşa etme ve daha zor konuların ele alınması yöntemi olumlu sonuçlar üretti. 4. aşama için 30'dan fazla hükümet dışı kuruluş Kenyans for Peace with Truth and Justice (KPTJ) çatısı altında arabuluculuk faaliyetlerini destekledi.¹⁰²

https://www.researchgate.net/publication/281177394_The_Responsibility_to_Protect_Kenya%27s_Post-Electoral_Crisis, 20.10.2020, s. 2 / Wachira, a.g.m., s. 83-84-99-100

⁹⁹ Peter Karari, “Responsibility to Protect in Kenyan and Darfur Crises: A Critical Deconstruction of the Ideology of AfSol in the Lens of R2P, Normative International Relations Theory, and the Jetliners-Rigs Approach for Peacebuilding and Conflict Resolution”, *AfSol Journal*, Vol.1, No:1, 2016, pp. 161-199, s. 188 / Reçber, a.g.e. 363-365 / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 19

¹⁰⁰ Wachira, a.g.m., s. 50-51 -94-95

¹⁰¹ Weiss, a.g.m., s. 28-29

¹⁰² Reçber, a.g.e., s. 361-362

Arabuluculuk sürecinde ortak çıkarlar gereği krizin çözümünü ele alan uluslararası aktörler aynı dili konuştu. Diğer insani krizlerde olduğu gibi anlaşmazlık ya da muhalif ses olmaması R2P için ortak dilin önemli rol oynadığını gösterdi. Kenya çatışmalarının çözümünde ev sahibi ülkenin çatışma dönüşümü ve barış inşasındaki işbirliği ve esnekliği de R2P'nin başarısına destek oldu.¹⁰³ Kenya vatandaşları ve yerel Sivil toplum kuruluşlarının baskısı şiddet olaylarının azaltılmasını ve hükümeti anlaşmaya razı olmasını sağladı. İş dünyası, medya, hukukçular ve dini liderler uzlaşma için çalıştı.¹⁰⁴ Seçimlerde medya sükunet çağrısı yaparak, telekomünikasyon şirketleri barış mesajları atarak etnik toplulukları sakinleştirmeye çalıştı.¹⁰⁵ Kenyalı akademisyenler, kadınlar grupları ve insan hakları savunucuları arabuluculuk için analiz ve öneriler sundu. Büyük sendikalar ve sektör dernekleri lobi yaptı. Hizmet sektörü anlaşmayı destekledi.¹⁰⁶ Kenyalılar arabuluculuğun başarılı olmasını ve barışın sağlanmasını istediği için liderler barış yapmaya cesaret buldu. Barış dışardan dayatılmayıp içeriden kucaklandığı için kolay kabullenildi.¹⁰⁷ Bunda Kenya'nın Somali, Etiyopya, Uganda ve Sudan gibi komşularına göre daha istikrarlı ve barışçıl, entelektüel ve sofistike bir sivil toplum yapısına, daha güçlü kurumlara, daha iyi ekonomiye ve daha profesyonel medyaya sahip olması önemli etkidir.¹⁰⁸

BM ve Batının R2P yaklaşımının uygulanmasındaki lider rolünün yerini Kenya'da bölgesel örgütler ve devletlerin alması, uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu siyasi liderler ve halk tarafından daha kabul edilebilir hale getirdi. Kenya'nın komşuları çözüm isteyince Afrika Birliği "Afrika sorunları için Afrika çözümleri" düşüncesi ile kıtadan üç saygın arabulucuyu hızla görevlendirdi. Afrika Birliği süreci hızlandırdı ve çözümü kabul edilebilir bir seviyeye getirdi. Bölgesel katılım sayesinde

¹⁰³ Kararı, a.g.m., s. 179-186-188 / Reçber, a.g.e., s. 363-365

¹⁰⁴ Langer, a.g.m., s. 14

¹⁰⁵ Halakhe, a.g.m, s. 5

¹⁰⁶ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*", 9-10 / Moix, a.g.m., s. 4

¹⁰⁷ Weiss, a.g.m., s. 28

¹⁰⁸ Moix, a.g.m., s. 2

diplomatik müdahale şüphesizlikle ve egemenlik itirazıyla karşılanmadı.¹⁰⁹ Aksi halde Kenya krizinde çözümünde Güvenlik Konseyi zaman kaybettirip sorunu büyütebilirdi.

2.5.3. Uluslararası Toplumun Amaçlarının Etkisi

Kenya diplomatik müdahalesinin başarısı uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu tarafsız uygulamadığını da gösterdi. Uluslararası toplumun stratejik çıkarları doğrultusunda seçici davrandığı düşünüldü. Dünyanın daha az önemli bölgeleri ihmal edilirken, Kenya'nın istikrarı konusunda bölge ülkeleri, büyük güçler, uluslararası kuruluşlar ve şirketlerin stratejik çıkarları sebebiyle görülmemiş uzlaşma ve proaktif davranış göstermesinin, R2P'nin norm oluşumunu tarafsızlık eksikliği açısından engellediği ileri sürüldü. Aktörlerin çıkarlarından etkilenildiği için R2P'nin insani hedeflerine ulaşılmadığı savunuldu. Kenya'nın jeostratejik konumu ve bölgede daha güçlü durumu olmasaydı uluslararası toplumun koruma sorumluluğunda bu kadar hızlı ve eşgüdümlü hareket edip etmeyeceği tartışma konusu oldu. Kenya'nın Doğu ve Orta Afrika'ya açılan bir kapı olarak stratejik konumu, bölgesel bir ekonomi merkezi olması, BM ofisi bulunması, önemli diplomatik görevlere ev sahipliği yapması, Afrika Boynuzu'nda barış komisyoncusu olması, Batı'nın teröre karşı mücadelesinde bölgesel partneri olması ve ABD'nin askeri üssünün bulunması bu görüşün dayanağıdır.¹¹⁰

Kenya Hint Okyanusu'na erişimi ile Doğu ve Orta Afrika'nın denize açılan kapısıdır. Afrika'nın "demirleme" devletlerindedir. Önemli uluslararası karayolu ve demiryolu rotaları için bölgesel merkezdir. Kenya ekonomisi, Afrika ve dünya ile o kadar bütünleşmiştir ki olumsuz bir durum komşu ülkeleri ve dünyayı etkiler. Öyle ki, 2007 iç çatışmaları iletişim ve ticareti kesintiye uğrattınca özellikle tüketim malları ve petrol alanında bölgesel kriz oluştu. Mombasa'dan başlayan ve Nairobi ile Batı Kenya'dan geçen ulaşım koridoru kapanınca Doğu Afrika ülkelerinden Uganda, Güney Sudan ve Ruanda ikmal sıkıntıları yaşadı. Ayrıca büyük güçlerin Nairobi'de diplomatik misyonları vardır. Sahra altı Afrika'daki en büyük ABD büyükelçiliği Nairobi'dedir. Kenya BM genel merkezi, Habitat, UNEP, pek çok BM ve Bretton Woods kuruluşu, çok uluslu şirketler, hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonlara ev sahipliği yapar. Diplomasi, iletişim, kalkınma, turizm, kurtarma operasyonları, yardım dağıtımı

¹⁰⁹ Langer, a.g.m., s. 5 / Weiss, a.g.m., s. 3 / Karari, a.g.m., s. 169

¹¹⁰ Moix, a.g.m., s. 1-5 / Karari, a.g.m., s. 173-188-189 / Reçber, a.g.e., s. 363-365

ve terörle mücadele için merkez üssü ve ulaşım koridorudur.¹¹¹ BM merkezi ve çeşitli kuruluşların yaklaşık 1.000 uluslararası ve 3.000 yerel personeli bulunur. Bölgeye yapılan insani yardım ve lojistik desteğinin çoğu Nairobi'den koordine edilir.¹¹² Kenya Afrika'nın dört yanından bir milyondan fazla mülteciye kamplarla ev sahipliği yapmaktadır. Kenya'nın başarısızlığı, ülkedeki mültecilerin hayatını tehlikeye atabilir ve bölgesel bir insani krize yol açabilir.¹¹³ Ülkenin iç savaşa sürüklenmesi bölgesel istikrarı bozacağı için Afrika Birliği, BM ve STKlar uluslararası toplumun ortak çıkarları uğruna hızlıca arabuluculuk için harekete geçmiştir.

ABD meseleye terörle mücadelede işbirliği ile siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda yaklaşmıştır. Kenya ABD'nin Afrika Boynuzu'nda ve Ortadoğu'da teröre karşı savaşında kullandığı askeri üssüdür. Kenya limanları ve havaalanları ABD askeri kuvvetlerine açıktır. DKC, Uganda, Somali, Etiyopya, Burundi, Ruanda ve Sudan gibi çevre ülkelerde barışın sağlanmasına katkıları ve insani yardım operasyonları için merkez üssü olması sebebiyle ABD'nin Afrika'daki önemli bir müttefikidir. Kenya'nın başarısızlığı terörizme yeni bir sığınak yaratabilir ve bölgedeki Amerikan çıkarlarını tehlikeye atabilir.¹¹⁴

2.5.4. Diplomatik Müdahalenin Sonucu

Kenya'da uygulanan koruma sorumluluğu şiddeti büyük oranda durdursa da ciddi zayıflıklar içerdi. İki aylık gecikme sürecinde 1000'den fazla insan öldürüldü ve 500.000'den fazla insan yerinden edildi. R2P yaklaşımında öngörülen etkin erken uyarı sistemine göre 2007 seçim çatışmalarından daha fazla haberdar olunup, daha hızlı harekete geçilmesi gerekirdi. Erken çabalar önemli katkı sağladı fakat yeterli olmadı.¹¹⁵ Arabuluculuk sürecinde acilen şiddeti durdurmaya odaklanılarak

¹¹¹ Karari, a.g.m., s. 172 / Koca, a.g.m., s. 237-238

¹¹² Reçber, a.g.e., s. 364

¹¹³ Moix, a.g.m., s. 5 / Karari, a.g.m., s. 171-172

¹¹⁴ Moix, a.g.m., s. 5 / Karari, a.g.m., s. 171-172

¹¹⁵ Langer, a.g.m., s. 16

çatışmanın ana nedenleri çözülmedi. Aceleyle yapılan iktidar paylaşımı anlaşması çatışmanın akut kısmını sona erdirebildi ve bir ateşkes olmanın ötesine geçemedi.¹¹⁶

Barış inşasına yatırım ve ulusal kurumları güçlendirme amacıyla güvenlik sektörü reformları, anayasayı yeniden yazma, etnik şiddete yönelik nefret söylemi ve kışkırtmayı yasaklama gibi önemli yapısal reformlar yapıldığı için 2013 seçimleri büyük oranda özgür, adil ve şeffaf gerçekleşti. Yıkıcı etnik şiddet büyük oranda önlendi.¹¹⁷ 2010 anayasası cumhurbaşkanı yetkilerinin bir kısmını başbakana devretti, bakan atama ve değiştirme yetkisini kaldırdı, başbakanın anayasal zeminin oluşturdu, yargı ve polis kurumları için daha fazla bağımsızlık sağladı. Nefret söylemini yasaklama gibi hukuk reformları toplumun geneline hitap etti. Eşitsizliklerin azaltılacağına dair beklentiyi yükseltti.¹¹⁸ Ancak 2002'de çatışmalarını durdurmak için yapılan anlaşmada da benzer maddeler olmasına rağmen uygulanmaması, sorunun tekrarlanması endişesini doğurdu. Çözüm için seçim sisteminin değiştirilmesi, toprak reformu ve diğer konularda anayasal değişiklikler gerekliydi fakat güç paylaşımı belirsiz bırakılan, kalabalık ve karışık koalisyon hükümetinin bunu yapmakta zorlanacağı aşıkardı.¹¹⁹

Barış antlaşmasında şiddeti araştırma, seçim sürecini gözden geçirme ve hakikat, adalet ve uzlaşma sürecini tesis etme amaçlı komisyonlar kurulması öngörülmesine rağmen nasıl yapılacağına dair açıklama getirilmediğinden tartışmalar uzadı. Çatışmaların temel nedeni olan yapısal sorunlara yeterince çözüm aranmadı. Yolsuzluk, cezasızlık, hesap verilebilirliğin sağlanamaması, silahlı milislerin artması, toprak ve kaynaklar üzerindeki etnik çekişmeler, yeniden yapılandırılmamış polis gücü, düşük ekonomik koşullar, açlık, yoksulluk, düşük yaşam standartları, yaşam süresinin bazı bölgelerde 19-20 yaşa kadar düşmesi, eğitim seviyesinin çok düşük olması ve uluslararası yardımların ulaştırılmaması gibi patlayıcı sorunlar yeni

¹¹⁶ Moix, a.g.m., s. 1 / Kniss, a.g.m., s. 9 / Global Centre for the Responsibility for Protect, “*The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges* Global Centre for the Responsibility to Protect”, s. 1-2

¹¹⁷ Global Centre for the Responsibility to Protect, “*The Responsibility to Protect and Alternatives To The Use of Force*”, s. 1-2

¹¹⁸ Langer, a.g.m., s. 14-15 / Global Centre for the Responsibility to Protect, “*R2P in Practice*”: *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*”, s. 9

¹¹⁹ Koca, a.g.m., s. 239-240

çatışmalara zemin hazırladı.¹²⁰ Toprak yarışı Kenya ve Somali nüfusunu marjinalleştirdi. Güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılması, medyanın iyileştirilmesi, yargının hesap verebilirliğinin teşviki, kötü ekonomik koşulların iyileştirilmesi, seçim güvenliği, politikada etnik rekabetin azaltılması ve arazi sorunlarının çözümü sağlanamayınca 2013 ve 2017 seçimlerinde gerginlik yaşandı.¹²¹

Barışın garantiye alınması için bölgesel barış komiteleri kurulması, barış eğitimi verilmesi, Kenya Yüksek Mahkemesi'nin seçimlere rehberlik etmesi ve seçim yolsuzluklarıyla mücadele etmesi, elektronik nefret söylemi yayılımının telekomünikasyon şirketlerince izlenmesi gibi çalışmalar önemli güvence oluşturdu ama seçimlerde yerel liderlerin etnik söylemleri kullanması ve risk altındaki bölgelerin varlığı devam etti.¹²² Isiolo, Nakuru, Samburu, Tana Nehri, Turkana, Sahil ve Kuzeydoğu illeri, Nairobi, Mombassa ve Kisumu gecekondü bölgeleri, Somali toplulukları ve Müslümanlar tehdit altında kaldı.¹²³ Kuzeydoğu illerindeki gerilimler, Eş-Şebab saldırıları, Kenya ordusu ve polisinin aşırı güç kullanımı ve istismarlar seçimler için risk oluşturdu.¹²⁴

170

Uluslararası toplum Kenya'da güvenlik sektörü reformlarında Erken Uyarı ve Erken Müdahale Mekanizması (SCEWER) gibi önemli çözümler üretti. Profesyonelleşme, insan hakları ve suçların doğrulanması için eğitimler desteklendi.¹²⁵ ABD Kenya ordusu ve polis güçlerine silah ve eğitim yardımı yaptı. Fakat güvenliğin sağlanması için silahsızlanma, terhis etme, küçük silahların yayılmasının önlenmesi, gençlerin çetelere katılmasını önlemek için ekonomik ve sosyal politikalar geliştirilmesi, seçimlerde şeffaflık, özgürlük ve güvenlik sağlanması ve önceki suçların hesap

¹²⁰ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2 / Koca, a.g.m., s. 230

¹²¹ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 5-6

¹²² Moix, a.g.m., s. 1 / Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", s. 2-3 / Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya, s. 16-17

¹²³ Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", s.1

¹²⁴ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 13

¹²⁵ A.g.e., s. 14 / Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 11

verebilirliğinin sağlanması ihmal edildi. Bu yüzden aktif şiddet dursa da çete faaliyetleri ve silahlı milislerin artması devam etti. Reformlara rağmen Kenya polisi Doğu Afrika'daki en yozlaşmış kurum olarak gösterildi.¹²⁶

Uluslararası toplum mültecilerin ve yerinden edilmişlerin yeniden entegrasyonu konusunda yetersiz kaldı. Mültecilerin yalnızca küçük bir kısmı geri döndü ve zararları tazmin edildi. Bazı kamplar hazırlıksız ve erken kapatıldı. Mültecilerin çoğu geçiş kamplarına taşınıp daha kötü koşullarda yaşamaya maruz bırakıldı. Bu koşullar mültecilerin milis grupları ile bağlarını sürdürmesini motive ederek şiddetin tekrarlanması riskini oluşturdu.¹²⁷

Kenya'nın reform süreci işlenen suçların hesap verebilirliği sağlanamadığı için sığ kaldı ve Kenya'nın uzun vadeli istikrarını tehlikeye attı. Dokunulmazlık kültürü sonucu seçimlerdeki vahşet suçlarını yönetenler eylemlerinden sorumlu tutulmadı ve insan hakları ihlalleri için hesap verilebilirlik işlemedi.¹²⁸ UCM ile uluslararası ve bölgesel adalet mekanizmaların R2P yaklaşımının üçüncü sütunu kapsamında bireyleri yargılayarak cezasızlığa son vererek yeniden yapılanma ve toplumsal uzlaşmaya katkı sağlaması gerekirdi. Aralık 2008'de soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarının cezalandırılmasına izin veren ve UCM ile işbirliği öngören Uluslararası Suçlar Yasası kabul edildi ama yasa geriye dönük uygulanamadığından hesap verebilirlik yine sağlanamadı. 2010'da Tanık Koruma Yasası kabul edildi fakat yeterince finanse edilmediği için etkisiz kaldı. Kenya mahkemeleri 2013 seçimlerinden önce 5.000 civarında davayı inceledi fakat düşük sayıda başarılı kovuşturma yapıldı ve pek çok dava erken beraatla sonuçlandı. Hükümet ve polis hesap verebilirlik girişimlerini engelledi.¹²⁹

31 Mart 2010'da UCM Kenya soruşturmasının başlatılmasını onaylayınca hesap verebilirlik için ışık doğdu. Fakat Kenya hükümeti, 31 Mart 2011'de yeni anayasanın ulusal adalet için fırsat yarattığını iddia ederek UCM'nin yargı yetkisine itiraz etti.

¹²⁶ Moix, a.g.m., s. 6

¹²⁷ Langer, a.g.m., s. 11 -14-15/ Moix, a.g.m., s. 5-7-

¹²⁸ Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Alternatives To The Use of Force", s. 1-2 / Weiss, a.g.m., s. / Moix, a.g.m., s. 5-6-7

¹²⁹ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": *Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya*", s. 14

UCM bu itirazı gerçekçi olmadığı gerekçesiyle reddetti. UCM 23 Ocak 2012'de, Uhuru Kenyatta, Francis Muthaura, William Ruto ve Joshua Sang'ın insanlığa karşı suç işlediğini doğruladı. 2013 seçimlerinde Kalenjin ve Kikuyu kökenli Uhuru Kenyatta ve William Ruto birleşip Jubilee Koalisyonu oluşturarak Raila Odinga'ya rakip olunca UCM soruşturma süreci çıkmaza girdi. UCM'nin Kenyatta ve Ruto'ya yönelttiği suçlamalar Kenyalılar arasında tartışma yarattı. 2013 seçimi UCM yargısı yetkisi hakkında bir referandum olarak algılandı. The Bureau of International Reporting'e göre UCM'ye halk desteği seçim sırasında %54'e düştü.¹³⁰

Jubilee Koalisyonu seçimi kazandıktan hemen sonra UCM Uhuru Kenyatta, Ruto ve Sang yargılamalarının Mayıs'ta başlayacağını duyurdu ancak bu duruşmalar birkaç defa ertelendi. Kenya'nın BM büyükelçisi 2 Mayıs 2013'te Güvenlik Konseyi'nden davayı ertelemesini ve uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu iddiasıyla davayı sonlandırmasını istedi. Güvenlik Konseyi yargılamayı ertelemek için harekete geçmedi. Ruto ve Sang davası 10 Eylül 2013'te başlayınca Kenya parlamentosu Roma Statüsünden çekilme kararı aldı ve 2009'dan sonra işlenen insanlığa karşı suçlar, soykırım ve savaş suçlarının iç hukukta yargılanmasına izin verecek kanunu yürürlükten kaldırdı. Hükümetin UCM'ye saldırısı arttı ve STK'ları kısıtladı. 12 Ekim 2013'te Afrika Birliği olağanüstü zirvesinde UCM'den çekilmeyi tartıştı ve 21 Ekim 2013'te Güvenlik Konseyi'nden Kenyatta davasını ertelemesini istedi. Güvenlik Konseyi bu talebi reddetti fakat UCM Kenyatta'nın duruşmasını hazırlıkların yetişmemesi gerekçesiyle 5 Şubat 2014'e erteledi. 18 Kasım 2013'te Afrika Birliği, Roma Statüsü'nde devlet başkanlarına UCM kovuşturmasından muafiyet verecek bir revizyon yapılmasını istedi. 27 Kasım 2013'te UCM'ye Taraf Devletler Meclisi Konferansı'nda bu revizyon talebi reddedildi. Kenya milletvekilleri UCM davalarının sonlandırılması çağrısında bulundu. UCM'yi eleştirmek seçim kampanyası aracı oldu. UCM'nin emperyalist Batının çıkarlarını gözettiği ileri sürüldü. 2013'te tanık sindirmesi sonucu yedi tanık geri çekildi. Kenya Başsavcısı tanıkların ifade vermeye

¹³⁰ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

zorlanmasının Roma Statüsü ve Kenya anayasasını ihlal ettiğini savundu. Kurbanların avukatı 17 Şubat'ta sindirme ve rüşvete ilişkin kanıtlar sundu.¹³¹

30'dan fazla Kenyalı ve Doğu Afrikalı sivil toplum kuruluşu ve Kenya vatandaşları çeşitli BM ulusal misyonlarına ve Güvenlik Konseyi üye ülkelere gönderdiği mektuplarla erteleme ve iptal talebine karşı çıkarak UCM yargısını destekledi. Afrikalı 160'tan fazla sivil toplum örgütü Afrika Birliği ve Kenya hükümetinin tavrını kınadı, liderlerden UCM'yi desteklemelerini, mahkemeden çekilme önerisinden vazgeçmelerini istedi ve Afrika Birliği ile Kenya hükümetini protesto etti.¹³² Bunlara rağmen Kenyatta'nın davası Ekim 2014'e ertelendi ve daha sonra düşürüldü.¹³³

UCM etkisiyle oluşan Jubilee ittifakı Kikuyu ve Kalenjin toplumlarının yeniden çatışma riskini azaltmakta önemli rol oynasa da barış hala kırılganlığını korumaktadır. Ruto ve Sang'ı mahkum etmek UCM'nin güvenilirliğini artırabilir ama Kenya için daha kötü sonuçlar üretebilir. Koalisyon hükümeti çökebilir ve etnik şiddet yeniden alevlenebilir. Uluslararası toplum koruma sorumluluğunu uygularken daha büyük bir etnik çatışma başlatma riski ile yüz yüzedir. Çünkü hala toprak ve kaynak paylaşımındaki etnik rekabet, polis gücü yeniden yapılandırılması ve ekonomik koşulların kötüye gidişi gibi yapısal sorunlar varlığı devam etmektedir.¹³⁴

Sonuç

Devlet içi çatışmalarda yaşanan ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri karşısında uluslararası toplumun pasif kalması çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Çözüm olarak geniş çaplı ve sistematik insan hakları ihlallerinin sıklıkla vuku bulduğu günümüz uluslararası sisteminde uluslararası barış ve istikrar için R2P yaklaşımının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Önleyici savaş doktrini ve insani müdahale

¹³¹ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 8 / International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya" / Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 15

¹³² International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya"

¹³³ The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2

¹³⁴ International Coalition for Responsibility to Protect, "Crisis in Kenya" / The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2 / Global Centre for the Responsibility for Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges Global Centre for the Responsibility to Protect", s. 1-2 / Halakhe, a.g.m., s. 13-14-18

yaklaşımının kötü deneyimlerinden kaynaklı emperyal çağrışımlar nedeniyle çözüm bulunamayan insani krizlere, R2P yaklaşımı ve korurken sorumluluk, sorumlu koruma, odak noktaları ve TWAIL yaklaşımları gibi açılımları iç çatışmalarda sivillerin korunmasını amaçlayan müdahale hakkını uluslararası hukuka dahil etmeye çalışır. Ancak R2P yaklaşımının hukuki norm statüsü kazanması için gidilecek çok uzun bir yol olduğu açıktır. R2P yaklaşımı soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar karşısında uluslararası toplum tarafından tutarlı bir şekilde uygulanırsa zamanla uluslararası insancıl hukukun zorlayıcı ve caydırıcı bir normu haline dönüşme potansiyeline sahiptir. Yaklaşımın eksik ve aksak yönleri yeniden yapılandırılarak uluslararası hukuk normu niteliği kazandırılabilir.

Devlet içi çatışmalardan doğan ağır, yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri kaynaklı insani acıların önlenmesi ve durdurulmasında uluslararası insan hakları hukuku, insancıl hukuk ve uluslararası antlaşmaların gereklerine göre davranılmalıdır. Ulusal çıkarlar nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin karar almakta ve harekete geçmekte gecikmesi, veto ile BM sisteminin bloke edilmesi, manipülasyonlar, çifte standartlar ve adaletsizlikler gibi sorunların aşılması için evrensel ve yaptırıma bağlı bir uluslararası hukuk mekanizması oluşturulmalıdır. Keyfi davranışları ve kötüye kullanımı önlemek için müdahale şartlarının açıkça belirleyen normatif çerçeve oluşturularak R2P uluslararası hukukun parçası haline getirilmelidir. Yaklaşımın aşamaları, sütunları ve kriterlerinin içerdiği eksiklikler ve muğlaklıklar giderilerek yeterli kurumsallaşma ve yapılanma sağlanırsa ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde kamuoyunun desteği alınarak uluslararası antlaşmalar çerçevesinde hukuki zemin oluşturma imkanı bulunabilir. Yazılı olmadığı için itiraza ve suiistimale açık olan yaklaşım, yazılı hukuk kuralı haline getirilirse bağlayıcı olur. İstismaların önleyecek kriterler belirlenip uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınırsa müdahale gerçek amacına hizmet ederek hedeflerine başarıyla ulaşabilir. Westphalian egemenlik anlayışının göz ardı ettiği insan güvenliğini garantiye alacak bir uluslararası hukuk sistemine erişmek mümkün olabilir. Bu minvalde Kenya diplomatik müdahalesi yaklaşımın gelecekte bir norm olmasına yönelik umutları yükseltmiştir.

R2P yaklaşımı yalnızca şiddeti önleme değil aynı zamanda yeniden inşa sorumluluğunu da içerir. Kalıcı barışa ulaşmak için uluslararası desteğinin devamlılığı ve temel nedenlerinin çözümü için uzun vadeli programlar gerekir.¹³⁵ Bu nedenle Kenya reform süreçlerini izleme ve değerlendirmeye verilen destek devam ettirilmelidir.¹³⁶ BM Antlaşması'nın VI. ve VIII. bölümleri kapsamındaki barışçıl önlemlerin ve önleyici araçların BM veya bölgesel kuruluşlar tarafından kullanımı sürdürülmelidir. Çatışma çözümü, kapasite geliştirme, insani yardım, sivilleri koruma ve suç işlemeyi caydırma gibi konularda desteğin devamlılığı barış inşası için önemlidir.¹³⁷ Kenya parti liderlerinin kabile menfaatleri için ülkeyi iç savaşa götürecektir kadar şiddeti göze aldığı unutulmamalıdır. Etnik temelli siyaset sürdürüldükçe çatışmaların tekrarlanma olasılığı yüksektir. Kenya toplumu ve siyasetçileri etnik temelli siyasi kültürden reformlarla uzaklaştırılırsa kalıcı barış ve huzur ortamı sağlanabilir.¹³⁸

Geçici hükümet Kenya'nın yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik ve cezasızlık gibi sorunlarının üstesinden gelemediği için kırılğan anlaşmanın bozulması, şiddete dönüş ve devletin çöküşü hala olasılık dahilindedir. Etnik şiddetin yeniden ortaya çıkmasını önlemek için ekonomi, hukuk ve güvenlik alanlarında reformların ilerletilmesi, ülkenin yapısal sorunlarının çözümüne odaklanılması, toplumsal barış inşası ve çatışma dönüşümüne daha fazla yatırım yapılması gerekir. Şiddetin potansiyel tetikleyicisi olan kıt kaynaklar, kuraklık ve yüksek işsizlik sorunları çözümlenmelidir. Yetersiz hizmet alan kırsal alanlarda ve kentsel gecekondu mahallelerinde eşitsizliği azaltmaya, toprak reformuna, gençler için eğitime, etnik gruplar arası işbirliğine yönelik kalkınma programlarına ve tarım dışı yerel kalkınma projelerine ekonomik destek artırılmalıdır.¹³⁹ ABD arazi paylaşımındaki etnik eşitsizliği artıran tarımsal rekabetçiliğe öncelik vermek yerine tarım dışı kalkınmaya öncelik vererek topraksız Kenyalılar için daha iyi bir çıkış yolu yaratabilir.¹⁴⁰

¹³⁵ Moix, a.g.m., s. 5-6

¹³⁶ Kniss, a.g.m., s. 1-29-30

¹³⁷ Pınar Gözen Ercan, "Onuncu Yılından Ardından Koruma Sorumluluğunu Kavramsal Gelişimine Feminist Bir Eleştiri", (Çevrimiçi) <http://alternatifpolitika.com/site/cilt/9/sayi/3/5-Piar-Gozen-Ercan-Feminist-R2P.pdf>, 9.04.2017, s. 390 / Pınar Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", **Hacettepe HFD**, Cilt.5, Sayı:2, 2015, s. 165-182, s. 170

¹³⁸ Koca, a.g.m., s. 241

¹³⁹ Moix, a.g.m., s. 6

¹⁴⁰ Kniss, a.g.m., s. 1-31 / Weiss, a.g.m., s. 29

Uluslararası toplum daha kapsamlı güvenlik sektörü reformu ile devletin önleme kapasitesini güçlendirmeye devam etmelidir.¹⁴¹ Seçim güvenliğini için işsizlik sorunu gençlik güçlendirme programlarına dahil edilmelidir.¹⁴² Kenya'ya askeri yardımın durdurulması, güvenlik yardımı, hukukun üstünlüğü ve hesap verebilirlik reformuyla caydırıcılığın artırılması, yurttaşlık eğitimleri, küçük ve hafif silahların yayılımının önlenmesi, yerel sivil toplum üyeleri ile irtibat kurarak erken uyarı bilgisi toplanması gibi tedbirlere odaklanılmalıdır.¹⁴³ Anayasal reform süreci ve hesap verebilirlik girişimlerine destek kararlılıkla sürdürülmelidir. Seçimlerde tüm partiler barışçıl adaylar için teşvik edilmeli, yurttaşlık ve seçmen eğitimi verilmeli, güvenlik güçleri seçim bölgelerine konuşlandırılıp etnik grupları korumalı, liderler gerilimleri azaltmaya teşvik edilmeli, basın barışçıl seçim açıklamaları yapması ve halkı kışkırtmaktan kaçınması sağlanmalı, seçim gözlemi yapılmalı, siyasi partiler profesyonelleştirilmeli, anlaşmazlıklar mahkeme kanalı ile çözüme ulaştırılmalı ve IEBC'ye teknik ve mali destek artırılmalıdır.¹⁴⁴ Yeniden entegrasyon ve toplumsal uzlaşmayı sağlamak için yerinden edilmiş insanların yurtlarına güvenli bir şekilde dönmelerine yardımcı olunmalıdır.¹⁴⁵ Adalet, eşitlik, hukukun üstünlüğü, sosyo-ekonomik güçlendirme, kurumsal ve anayasal reformlar, toprak ve kaynak paylaşımı, iyi liderlik ve iyi yönetim, topluluklar arası etkileşim, diyalog, barış inşasına yerli yaklaşımlar gibi yöntemler kalıcı çözüm için daha etkin kullanılmalıdır.¹⁴⁶ Ekonomik ve sosyal barış girişimlerinde kadınların ve gençlerin rolü göz ardı edilmemelidir.¹⁴⁷

¹⁴¹ Global Centre for the Responsibility to Protect, "The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges Global Centre for the Responsibility to Protect", s. 1-2

¹⁴² Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 4-7 / The International Coalition for the Responsibility to Protect, "Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya", s. 2

¹⁴³ Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", s. 3-6 / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 14/ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 12-13

¹⁴⁴ Global Centre for Responsibility to Protect, "The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect", s. 6-7 / Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 12

¹⁴⁵ Moix, a.g.m., s. 7

¹⁴⁶ Karari, a.g.m., s. 169

¹⁴⁷ Global Centre for the Responsibility to Protect, "R2P in Practice": Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya", s. 2

Yeniden entegrasyonun sağlanması için 2007 ve 2013 seçimlerinde şiddetten en çok sorumlu olanların yargılanması konusunda uluslararası toplum ve medya baskılarını sürdürmelidir.¹⁴⁸ Şiddetin faillerine hedefli yaptırımlar, varlık dondurmaları, vize ve seyahat yasakları uygulanması ve etnik nefret söylemi kullananlara ekonomik cezalar verilmesi şiddet eğilimini ve cezasızlık kültürünü zayıflatabilir.¹⁴⁹ UCM tank koruması güçlendirilmelidir.¹⁵⁰ Ayrıca yerel mahkemeler ya da karma özel mahkemeler de tarafsız ve adil yargılama sağlayabilir. Yerel mahkemelerin kanıtlara erişimde yakınlık ve daha fazla sayıda faille ilgilenme avantajı bulunduğundan Kenya halkı ve Kenya baş yargıcı bu süreçte elini taşın altına koymak için teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Fakat ne yazık ki özel mahkeme kurma fikri Kenya parlamentosunda iki kez reddedilmiştir. Mevcut durumda Kenya’da kapsamlı bir hukuk reformu olmadan etkili bir hesap verebilirlik mekanizması sağlamak henüz mümkün gözükmemektedir. Soruşturma ve kovuşturmalar yalnızca UCM’nin gayreti ile sürdürülmektedir.¹⁵¹ Oysa ki tüm bu sayılan reformların ve önlemlerin uygulanabilmesi için ev sahibi ülkenin siyasi iradesinin sağlanması önkoşuldur. Aksi halde yapılan çalışmaların hiçbiri yeterli sonuç üretmeyecektir. Medya kanalıyla halkın ve uluslararası toplumun hükümete reformları ilerletmesi için baskısını sürdürmesi barış inşa sürecinin başarısına önemli katkı sağlayabilir.¹⁵² Cezasızlık sebebiyle caydırıcılık oluşmadığı ve çatışmalara zemin hazırlayan yapısal sorunlara çözüm sağlanamadığı için kitlesel vahşet riskinin tekrar ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Bu sebeple uluslararası toplumun hem önleyici faaliyetlerini hem de yeniden inşa faaliyetlerini yürütme konusundaki ivmesi kaybedilmemelidir.

Kaynakça

Acar, Zeynep Selin: “Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale: NATO’nun Kosova Müdahalesi ve Koruma sorumluluğu Kavramı”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt.6, Sayı:1, 2015, s.113-131

¹⁴⁸ Moix, a.g.m., s. 7

¹⁴⁹ Kniss, a.g.m., s. 30

¹⁵⁰ Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 19

¹⁵¹ Wachira, a.g.m., s. 19-20-90 / Moix, a.g.m., s. 6

¹⁵² Yeon Cho, Connors, Fatima, Yalim, a.g.m, s. 19 / Wachira, a.g.m., s. 19-20-90

- Acet, Gül Seda: “Uluslararası Hukukta Teamül Olarak İnsani Müdahale”, **International Journal of Academic Value Studies**, Vol.3, No:13, 2017, pp. 445-453
- African Union: “Constitutive Act of the African Union”, (Çevrimiçi), https://au.int/sites/default/files/treaties/7758-treaty-0021_-_constitutive_act_of_the_african_union_e.pdf, 21.11.2018
- Arsava, Ayşe Füsün “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XV, Sayı: 1, 2011, s. 101-124
- Arsava, Ayşe Füsün: “Barışın Temelinde Devletlerin İşbirliği”, **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.19, Sayı:1, 2017, s. 2649-2662
- Bellamy, Alex J.: “Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit”, **Ethics&International Affairs**, Vol.20, No:2, 2006, pp. 143 – 169
- Çakmak, Cenap- Atılğan, Cansu- Eroğuz, Esra: "Devlet Egemenliğinde Kuvvet Kullanmada Dönüşüm: İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No:71, 2016
- Çalık, Tacettin: “BM Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.2, Özel Sayı, 2015, s. 1091-1134
- Çeçen, Anıl: “**İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk**”, Savaş Yayınları, Ankara, 2000
- Çiftçi, Selda: “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler-V**, İstanbul, 2016, s. 491-511
- Dalar, Müge: “Afrika Birliği Örgütü’nden Afrika Birliği’ne: Afrika’da Bütünleşme Çabaları”, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013
- Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü: “BM Antlaşması”, (Çevrimiçi) http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_01.pdf, 21.11.2018

Duran, Hasan: “Yeni Bir Müdahale Şekli İnsani Müdahale”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.6, Sayı:1, 2001

Dünya Bülteni; “Kenya: Krizin Kökleri”, (Çevrimiçi)
<https://www.dunyabulteni.net/arsiv/kenya-krizin-kokleri-h31723.html>,
7.11.2020

Ertuğrul, Ümmühan Elçin: “Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.XX, Sayı:2, 2016, s. 441-470

Garwood Goower, Andrew: “China's Responsible Protection” Concept: Reinterpreting the Responsibility to Protect (R2P) and Military Intervention for Humanitarian Purposes”, **Asian Journal of International Law**, Vol.6, N0:1, 2016, pp. 89 - 118

Geyik, Hatice: “Devletlerin İnsancıl Hukuk Kurallarının İhlâli Nedeniyle Sorumluluğu”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.24, Sayı:2, Yıl 2016, s. 57-91

Global Centre for Responsibility to Protect: “The March 2013 Elections in Kenya and the Responsibility to Protect”, (Çevrimiçi)
<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/The%20March%202013%20Elections%20in%20Kenya%20and%20the%20Responsibility%20to%20Protect.pdf>, 20.11.2020

Global Centre for the Responsibility to Protect; “National R2P Focal Points Recommendations”, (Çevrimiçi) https://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2020/01/recommendations_r2p-focal-points.pdf, 01.08.2020

Global Centre for the Responsibility to Protect: “R2P in Practice”: Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya”, (Çevrimiçi)
http://www.globalr2p.org/wp-content/uploads/2020/07/Kenya_OccasionalPaper_Web.pdf, 20.10.2020

- Global Centre for the Responsibility to Protect: “The Responsibility to Protect and Alternatives to the Use of Force”, (Çevrimiçi) <http://s156658.gridserver.com/media/files/adams-r2p-nonforce.pdf>, 20.10.2020
- Global Centre for the Responsibility to Protect: “The Responsibility to Protect and Kenya: Past Successes and Current Challenges”, (Çevrimiçi) <http://www.globalr2p.org/media/files/the-responsibility-to-protect-and-kenya-past-successes-and-current-challenges.pdf>, 07.11.2020
- Gözen Ercan, Pınar: “Onuncu Yılından Ardından Koruma Sorumluluğunu Kavramsal Gelişimine Feminist Bir Eleştiri”, **Alternatif Politika**, Cilt.9 Sayı:3, 2017, s. 385-408
- Gözen Ercan, Pınar: “İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P”, **Hacettepe HFD**, Cilt.5, Sayı:2, 2015, s. 165-182
- Gürbüz, Emir Abbas: “Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu Çıkmazı”, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/7414152/Uluslararası_Hukukta_Koruma_Sorumluluğu_Çıkmazı, 9.04.2017
- Halakhe, Abdullahi Boru: “R2P in Practice: Ethnic Violence, Elections and Atrocity Prevention in Kenya”, Global Centre for the Responsibility to Protect Occasional Paper Series, No. 4, December 2013
- Hamann, Eduarda Passarelli: “NOREF Policy Brief The Protection Of Civilians in Armed Conflict and Brazil’s “Responsibility While Protecting”, Norwegian Peacebuilding Research Centre, Policy Brief, October 2012
- Hancılar, Özhan: “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale”, **Çankaya University Journal of Law**, Cilt.7, Sayı:2, 2011, s. 87-94
- International Coalition for Responsibility to Protect: “Crisis in Kenya”, (Çevrimiçi) <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-kenya#2>, 20.10.2020

International Coalition for the Responsibility to Protect: “Q&A: The Responsibility To Protect (RtoP) and Kenya”, (Çevrimiçi) <http://responsibilitytoprotect.org/FINAL%20Kenya%20Q%20and%20A.pdf>, 30.10.2020

İren, Adem Ali-Gürkaynak, Muharrem: “Mutlak Güç Ya Da Sınırsız Sorumluluk: Devlet Egemenliği ve Uluslararası Toplumun Koruma sorumluluğu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.2, Sayı:24, 2016, s.134-158

Kabau, Tom: “The Responsibility to Protect and the Role of Regional Organizations: an Appraisal of the African Union’s Interventions”, **Goettingen Journal of International Law**, Vol.4, 2012, pp. 49-92

Kamu Denetçiliği Kurumu; “BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Statüsü”, (Çevrimiçi) <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 21.11.2011

Karagül, Soner-Demirbaş, Çağrı Emin: “Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir Müdahalesizlik Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt.15, Sayı:30, 2017, s. 481-510

Karari, Peter: “Responsibility to Protect in Kenyan and Darfur Crises: A Critical Deconstruction of the Ideology of AfSol in the Lens of R2P, Normative International Relations Theory, and the Jetliners-Rigs Approach for Peacebuilding and Conflict Resolution”, **AfSol Journal Vol.1**, No:1, 2016, pp. 161-199

Keskin, Funda: “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt.3, Sayı: 12, 2007, s. 49-70

Koca, Sefa Mutlu: “Kenya: Kabileler Arasında İktidar Mücadelesi”, **Dünya Çatışmaları –II**, Ed: İnat, Kemal- Duran, Burhanettin-Aratan, Muhittin, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010

- Langer Johannes: “The Responsibility to Protect: Kenya's Post-Electoral Crisis, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/281177394_The_Responsibility_to_Protect_Kenya%27s_Post-Electoral_Crisis, 20.10.2020
- Kniss, Michael: “Walking Kenya Back from the Brink A Micro-Level Study of Horizontal Inequity and Civil Conflict Prevention”, Master Working Paper, University of Maryland, Maryland, 2010
- Moix, Bridget: “Friends Committee on National Legislation, “Policy Brief 2009 Kenya: Temporary Ceasefire or Lasting Peace?”, (Çevrimiçi) <http://docplayer.net/42653960-Executive-summary-key-recommendations-policy-brief-2009-kenya-temporary-ceasefire-or-lasting-peace.html>, 28.10.2020
- National Council for Law Reporting: “National Accord And Reconciliation Act”, (Çevrimiçi) http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, 20.11.2020
- Özdemir, Ahmet: “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma sorumluluğu”, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287072>, 9.04.2017
- Öztürk, Zerrin Ayşe: “İnsani Müdahale Ne Kadar İnsani, Ne Kadar Siyasi?”, **21. Yüzyıl**, Cilt.2, Sayı:30, s. 23-28
- Pattison, James: “The Ethics Of ‘Responsibility While Protecting’: BRAZIL, The Responsibility To Protect, and Guidelines For Humanitarian Intervention”, Working Paper, University of Manchester, Manchester, 2013
- Reçber, Sercan: **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016
- Serbin, Andrés- Serbin Pont, Andrei: “Brazil’s Responsibility while Protecting: A Failed Attempt of Global South Norm Innovation?” (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/281438900_Brazils_Responsibility_

while_Protecting_a_failed_attempt_of_Global_South_norm_innovation/link/55e6f16508ae6cf8e133d76c/download, 01.08.2020

Slaughter, Anne-Marie: “Security, Solidarity, and Sovereignty, The Grand Themes of UN Reform”, **American Journal of International Law**, Vol.99, 2005, No:3, pp. 619-631

Sur, Melda: “BM Örgütünün Gelişimi ve Geleceği”, (Çevrimiçi) <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/10-Melda-SUR.pdf>, 10.02.2018

Sürücüoğlu, Orkun: “Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.19, Sayı:4, 2017, s. 603-628

Şener, Bülent: “İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Soğuk Savaş Sonrası Devlet Egemenliğine Yetkisiz Müdahalelerin Ahlakı, Hukuki ve Siyasal Boyutları”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt.6, Sayı: 1, 2017, s.1-31

Telli, Azime: “İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun Yeni Kavram”, **NEÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.1, Sayı:1, 2012, s. 206-220

Thakur, Ramesh: “A Chinese version of Responsible Protection”, (Çevrimiçi) <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2013/11/01/commentary/world-commentary/a-chinese-version-of-responsible-protection/>, 10.03.2020

The New Humanitarian, “KANU/ NDP Merger Set To Transform National Politics”, (Çevrimiçi) <https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/199546>, 15.12.2020

The United Nations "A/RES/ 260 A (III), 9.12.1948, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", (Çevrimiçi) https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf, 21.11.2018

Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türk Kızılayı: “**Uluslararası İnsancıl Hukuk Sorularınıza Cevaplar**”, Türk Kızılayı-ICRC, Ankara, 2002

- Wachira, Irene Nyanjau: “The Role Of The Doctrine Of The Responsibility To Protect (R2p) in Kenya’s Post-Election Violence”, University of Nairobi, Master Research Project, Nairobi, 2013
- Weiss, Thomas G.: “Halting Atrocities in Kenya”, (Çevrimiçi) <http://s156658.gridserver.com/media/files/kenya-fpa-weiss.pdf>, 20.10.2020
- Yeon Cho, Seung -Connors, Erin-Fatima, Faizaa-Yalim, Utku: “Preventing Post-Election Violence Based on the Kenyan Experience Submitted”, Stanford University, Working Paper, 2015
- Zongze, Ruan: “Responsible Protection: Building a Safer World”, China International Studies, Vol. 19, No:2, 2012